

FUNDACIÓ JOAN MARAGALL

86

ITINERARI VERS
L'HOME INTERIOR

JOAN MARAGALL
I EL CRISTIANISME

PERE MARAGALL MIRA

QUADERNS

ITINERARI VERS
L'HOME INTERIOR
JOAN MARAGALL
I EL CRISTIANISME

PERE MARAGALL MIRA

Pere Maragall Mira (Barcelona, 1951) és llicenciat en Història per la Universitat Autònoma de Barcelona. Va treballar uns anys a l'hemeroteca de la Facultat de Ciències de la Informació, a Bellaterra. Des de 1980, ha exercit de professor de llengua i literatura catalanes a l'ensenyament secundari en diversos instituts. Des de 1987 a 2007, a l'IES Menéndez Pelayo de Barcelona. Ha publicat diversos articles i treballs sobre Joan Maragall, entre els quals una antologia escolar a l'editorial Bruño (1994), i un quadern d'aquesta mateixa col·lecció, *Paisatge i natura en Joan Maragall* (1993). El curs 2000-2001 va gaudir d'una llicència d'estudis que va dedicar al treball *Joan Maragall, poeta i pensador. Literatura i valors en el tombant de segle XIX-XX*. Ha escrit un estudi biogràfic inclòs en el llibre *Jordi Maragall. Els ulls de l'art* (2000). Actualment reparteix la seva dedicació entre l'Arxiu Maragall, on ha organitzat i guiat les visites didàctiques, i la Institució de les Lletres Catalanes, on s'ocupa de Patrimoni Literari.

© Pere Maragall Mira

Fundació Joan Maragall (Cristianisme i Cultura)
València, 244, 2n - 08007 Barcelona

Primera edició: setembre del 2008

© Editorial Claret, SAU
Roger de Llúria, 5 - 08010 Barcelona

Imprès a Edugraf, S.L.
ISBN 978-84-9846-223-4
Dipòsit legal: B-45.630-2008

Amb la col·laboració de:

Generalitat de Catalunya
**Departament de Cultura
i Mitjans de Comunicació**

ÍNDIX

1. Introducció	7
1.1. Una aproximació «familiar» a l'autor	7
1.2. Crítics i escriptors davant la creença en Joan Maragall	10
2. Itinerari personal vers l'home interior	16
2.1. La primera crisi: esteticisme i vitalisme	16
2.2. La segona crisi: la plena maduresa vital i creativa	21
2.2.1. Un gran tema maragallià: els «moments eterns» o «instants d'eternitat»	22
2.3. La tercera crisi: el pressentiment i la «memòria» de la mort	25
2.3.1. De l'evocació a la invocació. L'home interior	28

TRIA DE TEXTOS

Oda infinita	36
Excèlsior	38
Pirinenques (secció III)	39
Les muntanyes	40
Cant espiritual	43
Una evocación trascendental (fragments)	45
A propósito de un poema (fragment)	47
La poetización de la fuerza (fragments)	49

Sensaciones de otoño (fragments)	50
La ráfaga (fragments)	51
Papel viejo (fragments)	53
Revista de mayo (fragments)	54
Ésta es mi fe (fragments)	56
Carta al bisbe Josep Torras i Bages del 22 d'abril de 1908	58
Elogio del vivir (fragments)	59
Los vivos y los muertos (fragments)	63
Carta a una señora (fragments)	65
La panacea (fragments)	67

Per a Núria Aguirre

I. INTRODUCCIÓ

1.1. *Una aproximació «familiar» a l'autor**

He de deixar clar, d'entrada, que el meu punt de vista com a estudiós de la persona i l'obra de Joan Maragall (1860-1911) ve determinat per la meua condició de descendent del poeta. Últim fill de l'últim fill, m'he trobat, d'una forma relativament atzarosa, continuant un camí familiar representat sobretot, però no exclusivament, pel meu oncle Gabriel Maragall Noble (1909-1985) i pel meu pare, Jordi Maragall Noble (1911-1999). L'oncle Joan Anton Maragall Noble (1902-1993) també va publicar un estudi biogràfic.¹ Tampoc sóc, és clar, l'únic descendent dedicat d'una o altra forma a l'estudi, la preservació i la difusió de la figura i de l'obra del poeta barceloní.

En aquell intent que tots tenim de situar-nos en una certa vocació o de definir l'interès central de les nostres reflexions més enllà de l'ocupació professional, he anat comprovant amb el temps que no em podia comptar del tot entre els erudits i estudiosos, crítics, filòlegs i altres, que cal considerar com a «maragallistes». En canvi, sí que em trobava, malgrat la meua dedicació a l'ensenyament de la llengua i la literatura catalanes, més proper a la línia de dedicació i estudi del meu oncle Gabriel i del meu pare. Curiosament, cap dels dos va arribar pròpiament a conèixer el seu pare, perquè aquest va morir quan ells encara eren molt petits.

Però ens van deixar treballs importants: Gabriel Maragall el seu *Joan Maragall. Esbós biogràfic* publicat pòstumament,² i el meu pare, articles deci-

---

* Aquest quadern neix de la conferència «Joan Maragall i el cristianisme», dictada als cursos de l'Escola de Teologia de Mataró el 10 de novembre del 2005. La redacció del text es va enllestir a Vilaür el 9 d'agost de 2006, i s'ha acabat d'ampliar i de revisar el 31 de desembre de 2007.

1. Joan Anton MARAGALL, *Maragall*, Barcelona, Nou Art Thor, 1978 (Gent Nostra, 3).

2. Gabriel MARAGALL, *Joan Maragall: esbós biogràfic*, Barcelona, Edicions 62, 1988 (Llibres a l'abast, 238).

sius, com aquell «Maragall en casa», que apareixia al número monogràfic de la revista *Destino* amb motiu del centenari del naixement del poeta³ i molts altres articles, conferències dictades a Barcelona i Madrid, pròlegs a edicions antològiques dels articles, etcètera.

A mi em van arribar —directament o indirectament— els ressons d'aquelles qüestions que se'ls van anar plantejant des de la joventut i que no anaven lligades necessàriament a les seves tasques professionals: Gabriel, farmacèutic; Jordi, professor de filosofia i després dedicat a feines comercials. Entre altres motius va ser la necessitat de reaccionar davant del que intuïen com a simplificacions i desfiguracions de l'obra i la persona del seu pare el que els va empènyer a interessar-se per la figura «real» del poeta... Aquest interès devia tenir uns esdeveniments desvetlladors: per exemple, la publicació, el 1927, del llibre *El meu Don Joan Maragall*, de Josep Pijoan.⁴ Aquest personatge singular de la nostra cultura dels primers nou-cents va esdevenir, per aquells joves inquiets, el millor transmissor de la personalitat artística i intel·lectual de l'home a qui a penes havien conegut. La forta amistat que lligà Pijoan amb Maragall durant els deu últims anys de la vida d'aquest el convertia en un testimoni excepcional. Em consta la gran ascendència que va tenir Josep Pijoan sobre Jordi Maragall, que li va dedicar articles i conferències,⁵ i fins i tot va deixar-ne una biografia a mig fer.

Un altre moment decisiu en el desvetllament d'aquest interès va ser la desqualificació que Eugeni d'Ors va fer de Joan Maragall en el seu text «El signe de Joan Maragall en la nostra cultura»,⁶ on l'anomenava «pànida» i l'encasellava en bloc dins del panteisme de Spinoza.

Així, aquest interès per apropar-se a la figura i a la significació real del seu pare els va acompanyar ja tota la vida, així com a la resta de filles i fills. A mi em van arribar els ressons de les converses que el meu pare tenia amb el meu oncle, amb Pep Calsamiglia, amic comú, i amb tants d'altres. Més darrerament, amb Eugenio Trías. La publicació del llibre d'aquest filòsof,

---

3. Jordi MARAGALL, «Maragall en casa», *Destino*, núm. monogràfic sobre Joan Maragall (12 de març de 1960), pp. 12-18. ÍDEM, *El que passa i els qui han passat*, Barcelona, Edicions 62, 1985 (Llibres a l'abast, 201).

4. Josep PIJOAN, *El meu Don Joan Maragall*, Barcelona, Llibreria Catalònia, 1927.

5. Jordi MARAGALL, «Record de Josep Pijoan», conferència a la Reial Acadèmia de les Bones Lletres de Barcelona, 1997; ÍDEM «Josep Pijoan i la Poesia», lliçó inaugural del curs 1983-1984 de l'Ateneu Barcelonès.

6. Eugeni D'ORS, «El signe de Joan Maragall a la nostra cultura», Pròleg a *Obres completes* (edició dels fills de Joan Maragall), vol. XXIII, Barcelona, Sala Parés Llibreria, 1936.

El pensament de Joan Maragall,⁷ traduït al català i prologat per Jordi Maragall, va marcar una fita important d'aquestes dedicacions.

Tot plegat —aquests ressons de converses, algunes lectures...— se'm va plantejar, quan en vaig ser més conscient, amb un to greu i implícitament exigent, i em vaig adonar de l'abast i la transcendència d'algunes qüestions relacionades amb la persona i l'obra de Joan Maragall. Em vaig adonar, per exemple, que aquella aproximació podia justificar els esforços i les reflexions de tota una vida, com d'alguna manera havia passat amb Gabriel Maragall. Així ho demostren les vicissituds d'escriptura i publicació (pòstuma) del seu esbós biogràfic. És aquest text el que fonamenta en bona part el que aniré dient sobre l'itinerari de Joan Maragall vers el cristianisme.

Avui són molts els qui pensen que és important l'estudi aprofundit —a més del poeta i de la seva teoria estètica— del que hom ha anomenat «el Maragall cívic». No és fàcil destriar l'un de l'altre, però ara mateix la conjuntura política fa més vigents, si ho podem dir així, les visions maragallianes sobre el catalanisme i sobre la seva idea d'Espanya. Però més enllà o més ençà del poeta i de l'intel·lectual que reflexiona, a vegades apassionadament, sobre la seva ciutat, el país i tantes coses que se'n deriven, anem a parar indefectiblement al seu rerefons en última instància religiós.

El punt de partida inicial del meu estudi es troba en la constatació de les simplificacions i reduccionismes, més o menys inevitables, més o menys interessats, que s'han succeït també en la interpretació del cristianisme de Joan Maragall. Quan Jordi Maragall parlava, per exemple, d'una «evolució dramàtica» en el pensament de Joan Maragall, o quan defensava una interpretació que anés més enllà de la més estricta imatge del Maragall burgès i catalanista, tal com la donava Joan-Lluís Marfany,⁸ estava obrint la porta a noves interpretacions i a treballs com el del filòsof Eugenio Trías. Era l'intent de la impossible «biografia interior» a què s'havia aproximat Gabriel en el seu *Esbós*.

Jordi Maragall va assenyalar en el pròleg al llibre d'Eugenio Trías —i en altres ocasions— la dificultat d'explicar l'evolució del pensament de Joan Maragall exclusivament pels condicionaments ideològics i socials del seu temps, i feia al·lusió a uns factors personals que fan «enigmàtiques, a vegades, la seva vida i la seva obra».⁹ I això malgrat el fet que, en el cas de Joan

---

7. Eugenio TRÍAS, *El pensament de Joan Maragall*, Barcelona, Edicions 62, 1982.

8. Joan-Lluís MARFANY, «Joan Maragall», a: M. DE RIQUER – A. COMAS – J. MOLAS, *Història de la literatura catalana*, vol. VIII, Barcelona, Ariel, 1986, pp. 187-246.

9. Jordi MARAGALL, Pròleg a: Eugenio TRÍAS, *El pensament de Joan Maragall*, op. cit.

Maragall, la distància entre l'escriptor i la persona de carn i ossos sigui gairebé nul·la, per l'imperatiu de sinceritat que li exigia el seu credo poètic.

El «gairebé» és important. Entre el jo literari de l'escriptor i el que li va per dins, la distància és sempre insalvable. Hi són, també, importantíssims, els silencis, tot el que callava per la pruija de no expressar mai els estats negatius. D'aquí provenen, en part, molts dels malentesos i de les interpretacions precipitades o reduccionistes que s'han succeït d'ençà de la seva mort.

Pel que fa a la interpretació del vessant religiós de la vida i l'obra maragalliana, l'estudi recent de Lluís Quintana és una fita important per apropar-se a l'estat de la qüestió.¹⁰ Jo coincidiria bàsicament amb la hipòtesi central del text, que afirma l'evolució de l'actitud creient de Joan Maragall des de les posicions més escèptiques o esteticistes de la joventut, fins a una professió de fe cristiana més explícita durant els últims anys. Els comentaris de Quintana en el camp de la intertextualitat i sobre la recepció del «Cant espiritual» són especialment interessants i tanmateix discutibles. Un cop més es demostra la virtualitat poètica inexhaurible d'aquests versos, i no sols pel que fa a les idees que s'hi expressen, sinó també per la manera de dir-ho.

La meua línia d'interpretació, ja ho he dit, va en aquest sentit, però intenta ser una aportació per fonamentar la hipòtesi del que s'ha anomenat «la crisi de 1907», que es reflecteix en els escrits posteriors a aquesta data. Cal parlar abans, però, de les interpretacions reduccionistes que, en un o altre sentit, s'han succeït a partir de la mort de Joan Maragall el 1911.

1.2. Crítics i escriptors davant la creença en Joan Maragall

S'ha citat sovint la frase premonitòria de Joan Maragall en la carta a Josep Pijoan del 17 d'abril de 1911:

Lo que ha fet més furor [del llibre *Seqüències*] és el *Cant espiritual*. De la dreta ni el *Diario* ni *La Vanguardia* n'han dit res, que jo sàpiga; vegi si és prou. Jo crec que és que els *blancs* em tenen per *negre* i els *negres*... potser també per *negre*. Déu meu, i pensar que tot és de color de carn! Però què hi farem si som aixís, aquí, i potser a tot arreu.¹¹

---

10. Lluís QUINTANA TRIAS, «La definitiva bondad de la vida. El pensamiento religioso en la obra de Joan Maragall», *Bulletin Hispanique*, núm. 1 (juny de 2003), pp. 133-158.

11. Carta a Josep Pijoan del 7 d'abril de 1911, a: JOAN MARAGALL, *Obres completes*, vol. 1, Barcelona, Selecta, 1981, p. 1.056.

Aquestes paraules eren una premonició de tot el que s'ha arribat a dir i a comentar, des de tants punts de vista, sobre aquell poema. De fet, un estudi sobre la religiositat de Joan Maragall podria centrar-se en el cant i ja en tindria prou i massa. Però el meu intent és, si més no, donar pistes sobre tota l'evolució de la posició del poeta en relació amb la creença cristiana (o catòlica).

Sembla evident que a partir de la seva mort, la imatge que se'n va donar i en la qual participaren el P. Miquel d'Esplugues, l'escriptor Joaquim Ruyra i també, si bé no sabem amb quin grau d'aquiescència, la viuda, Clara Noble, és la imatge d'un escriptor catòlic tot d'una peça, al qual es podien perdonar algunes heterodòxies i rebel·lions de joventut, però res més. Aquesta imatge coincidia amb aquella estampa literària gairebé beatífica que encara persisteix en determinats ambients, i que es queda en la superfície de la seva poesia d'amor conjugal, de paisatge, d'un vitalisme temperat o d'un patriotisme catalanista fora de qualsevol mena de dubte —i aquesta persistència no deixa de ser, segons com, una demostració de l'eficàcia poètica dels versos maragallians.

Potser tampoc anaven tan errats el P. Miquel d'Esplugues i Joaquim Ruyra en la seva configuració del Maragall creient. La seva mort cristiana era inqüestionable. El problema és que van obviar, més o menys interessadament, l'evolució sovint dramàtica que va patir la seva relació amb la fe catòlica al llarg de la seva vida. Se li perdonaven els pecats de joventut i se'ls considerava com a tals, però després s'identificava la seva maduresa literària (que hom acostuma a fixar pel 1888 amb l'«Oda infinita»), amb la seva pretesa categoria d'escriptor catòlic. I potser en aquell moment no podia ser d'una altra manera si pensem en la mentalitat predominant entre els sectors socials de la Barcelona del principi de segle XX als quals pertanyia.

Aquesta imatge ha influït en moltes interpretacions posteriors, de forma conscient o inconscient, i ha impregnat en alguns aspectes la visió d'altres escriptors o dels crítics literaris. Comentarem més endavant algun cas.

Per altra banda, les sacsejades a aquesta visió rectilínia —començant pel que va dir Pijoan al seu llibre del 1927, *El meu Don Joan Maragall*— van abonar ben aviat l'altra tendència, la dels *negres*, per dir-ho així, que insistien en l'heterodoxia, i no la reduïen als pecats de joventut. Hi trobaven rastres evidents al llarg de la seva obra, i també, és clar, en el «Cant espiritual».

Aquestes interpretacions, igualment reduccionistes, han condicionat els comentaris des de posicions no creients i també des de tendències diverses dins la creença, amb intents més o menys reeixits de fer quadrar el Mara-

gall creient amb aquestes «desviacions» cada cop més estudiades i conegudes.

La meua interpretació no pretén situar-se per damunt de «blancs» i «negres», practicant la tan eclèctica i poc convincent harmonització dels contraris (l'*in medio stat virtus* dels escolàstics), sinó que vol apropar-se a un itinerari no rectilini. Vol donar una mica de llum que permeti apropar-se més a la figura de carn i ossos, molt sovint contradictòria i plena d'interrogants, i tanmateix amb un sentit i una orientació que podem identificar inequívocament com a cristians.

Vegem ara com aquelles imatges que ja es van anar configurant a poc a poc després de la mort del poeta han deixat la seva empremta en les consideracions d'alguns crítics i escriptors a l'hora de referir-se al vessant religiós de Joan Maragall.

En el seu treball *La poesia de Joan Maragall*,¹² Arthur Terry (1927-2004), un dels primers estudis seriosos sobre el conjunt de l'obra poètica maragalliana, presenta l'autor entroncat amb la religiositat romàntica per la seva afinitat primerenca amb Goethe, semblantment al poeta anglès Wordsworth, tot i que no l'hagués llegit. Els romàntics, descobridors de la natura i el paisatge com a font d'inspiració o com a figuració dels propis sentiments, practicaven una religió de la natura que va trobar un ressò directe en els ensomnis del jove Maragall. Però Arthur Terry explica aquesta congenialitat amb els romàntics pel fet de ser Maragall un poeta «fonamentalment receptiu i bàsicament religiós».¹³ És a dir, parteix d'una afirmació prèvia del Maragall creient. I això es percep, per exemple, en les citacions que fa Terry de Joan Triadú amb relació a la poesia de paisatge, en el sentit de sortir al pas de les qualificacions de panteisme, o bé quan comenta una carta de Joan Maragall a Pérez Jorba, on li diu que amb el Comte Arnau ha volgut presentar «una concepció personal del purgatori popular». Terry s'apressa a dir: «Això no vol dir que Maragall hagi volgut anar en contra de l'ortodòxia: es tracta només d'un intent de refer-se en termes concrets una creença que es trobava en perill d'estancar-se en unes formes massa abstractes.»¹⁴ En realitat, qui no vol anar contra una certa ortodòxia és, en aquest cas com en d'altres semblants, Terry mateix.

---

12. Arthur TERRY, *La poesia de Joan Maragall*, Barcelona, Barcino, 1963.

13. *Ibidem*, p. 5. Citació de: Joan TRIADÚ, *Maragall vist per Carles Riba*, a: *La literatura catalana i el poble*, Barcelona, Selecta, 1961, p. 98.

14. *Ibidem*, pp. 109-110.

Aquesta confusió apareix en altres ocasions en què no es posa en dubte la definició de Maragall com a escriptor catòlic ja a partir de la maduresa creativa. D'aquesta manera, s'interpreta el vocabulari teològic emprat en l'*Elogi de la paraula* i en l'*Elogi de la poesia*, quan en realitat cal veure-hi el manlleu que d'aquest vocabulari fa un poeta per explicar les seves idees estètiques. Terry no fa de l'*Elogi* un comentari o una anàlisi, sinó més aviat una mena de paràfrasi, cosa que no ens treu de dubtes.

La mateixa confusió es repeteix, i la trobaríem molt abans en els comentaris de poetes com Josep Carner o Carles Riba, o, entre els contemporanis de Terry, en els estudis d'un jove José M. Valverde, entusiasta i poc conegut admirador primerenc de Maragall des de les lletres castellanes.¹⁵ Valverde, per exemple, se sorprèn —i no és el primer que en parla— del fet que Maragall, escriptor segons ell indubtablement catòlic, no s'acollís al dogma de la resurrecció de la carn que es professa en el credo per resoldre les seves recances sobre la perdurabilitat de la vida terrenal més enllà de la mort.

És curiós comprovar la vigència d'aquestes mentalitats en l'època en què Valverde feia aquestes afirmacions. Pot servir d'exemple el que Josep Pla posa en boca del mestre Amadeu Vives en un llibre del 1942.¹⁶ Després de fer una mica de broma i de caricatura, parla d'aquest punt del credo i fa dir a Amadeu Vives: «El gran poeta de la Resurrecció de la Carn ha estat Maragall. El seu "Cant Espiritual" està saturat de fam d'aquest dogma.»

Justament el fet que el poeta no s'acollís a aquesta creença obliga a dubtar de la seva condició d'escriptor catòlic, tal com se l'ha volgut veure durant molt de temps. O potser podem pensar que aquesta «fam» que reflecteixen els interrogants del «Cant espiritual» no podia quedar sadollada per la creença catòlica comuna, tal com es devia viure a la Barcelona del començament del segle XX. Tampoc les paraules finals d'en Serrallonga, al poema «La fi d'en Serrallonga», s'han de considerar una professió indiscutible de fe del seu autor:

—Moriré resant el credo;
mes digueu an el botxí
que no em mati fins i a tant
que m'hagi sentit a dir:
«Crec en la resurrecció de la carn».

---

15. Josep M. JAUMA, *José María Valverde, lector de Joan Maragall (1) i (2)*, Barcelona, Clarret / Fundació Joan Maragall, 2004 i 2005 (Quaderns Joan Maragall, 68 i 72).

16. Josep PLA, *De l'Empordanet a Barcelona, a: Obres completes*, vol. IX, Barcelona, Destino, 1968, p. 139.

Més aviat es tracta del contrari: el descregut Serrallonga, resignat a la confessió i al penediment final, s'aferra a aquella part final del credo que li permetria d'alguna manera justificar-se i reincidir en la seva tirada a la sensualitat i a la carnalitat. És el poeta «gelós dels ulls, i el rostre, i el cos que m'heu donat».

Altres persones han parlat de la religiositat de Joan Maragall des de la creença i s'han referit explícitament a aquest aspecte. Ramon Sugranyes de Franch, per exemple, afirma la religiositat de fons de Maragall com a indubtablement cristiana en el seu article publicat a *Qüestions de vida cristiana*,¹⁷ en què arriba a matisar força sobre els dubtes i les vacil·lacions del poeta ja en la maduresa. Per Sugranyes, el problema no seria tant un conflicte real en relació amb la creença, sinó un desconeixement forçós, per motius d'ambient i d'època, de les idees teològiques adequades per formular explícitament la seva fe.

També el P. Miquel Batllori, en el seu treball *L'inconformisme religiós de Joan Maragall*,¹⁸ matisa i ajusta molt la qüestió i parla de «recerca angoixant» i de conflicte entre un panteisme real i la creença en el Déu personal cristià. Però també acaba fent-s'ho venir bé i l'incorpora a una fe cristiana inconformista, «social i íntima alhora», que és més la del Batllori dels anys seixanta que no pas la del Maragall dels últims anys.

També podria citar aquí el treball de 1973 sobre *La festa a Maragall*¹⁹ del jesuïta Víctor Codina, que fa una bona antologia de fragments de tots els escrits maragallians i que incorpora l'autor a la seva pròpia vivència del cristianisme.

Per altra banda, i parlant de la recepció del «Cant espiritual», Lluís Quintana apunta amb encert, en el treball que ja he esmentat, a les polèmiques —entre preconciàrials i postconciàrials, per exemple— que devien dominar el panorama catòlic d'aquells anys al nostre país i que explicarien aquestes interpretacions inevitablement esbiaixades de la religiositat de Joan Maragall.

---

17. Ramon SUGRANYES DE FRANCH, «A l'entorn de la posició religiosa de Maragall», *Qüestions de vida cristiana*, núm. 5 (1960), pp. 51-68.

18. Miquel BATLLORI, «L'inconformisme religiós de Joan Maragall», a: *Joan Maragall. Conferències en commemoració del centenari de la seva naixença (1860) i del cinquantenari de la seva mort (1911)*, Barcelona, Selecta, 1963, pp. 48-65.

19. Víctor CODINA, «La festa a Maragall», *Boletín de la Escuela de Teología*, núm. 3 (gener de 1974).

L'altre capítol de les interpretacions sobre la posició filosòfica i religiosa de Joan Maragall seria el de tots aquells que han posat l'accent en la seva heterodòxia a partir de la constatació de les diferents influències, i que potser han exagerat la seva importància en la vida i en l'obra de l'autor. Em refereixo especialment a les influències encara no del tot estudiades de Nietzsche, Novalis i Spinoza: ja he parlat al començament d'Eugeni d'Ors i de com encasella Maragall en el panteisme spinozià; altres autors han insistit en la importància de Nietzsche en l'obra maragalliana, no sols en l'etapa de les primeres lectures, sinó fins al final de la seva vida; i també s'ha comprovat la clara influència de Novalis en les idees estètiques i la funció de la poesia segons Maragall. Després dels estudis difícilment superables d'Eduard Valentí i Fiol,²⁰ i a part dels més recents de Norbert Bilbeny,²¹ és Eugenio Trías qui millor ha estudiat el conjunt d'aquestes influències i ha parlat de la configuració resultant, en Maragall, d'una filosofia essencialment cristiana.

No puc deixar de citar ara íntegrament una frase de Pere Ramírez i Molas en el seu rigorós treball sobre Maragall com a traductor de Novalis. Comentant la traducció que Maragall va fer d'*Enric d'Ofterdingen*, conclou: «Podem suposar, doncs, que els nombrosos passatges de l'*Ofterdingen* que enalteixen la força màgica de la paraula s'han superposat sinèrgicament a la noció maragalliana, però no l'han fundada.»²² Això mateix, aquesta sinergia o connaturalitat —si bé no sempre amb derivacions intertextuals—, es podria aplicar a les lectures maragallianes de Nietzsche i de Spinoza —i d'Emerson, Carlyle, Ruskin...—, i fins i tot a les lectures primerenques de Goethe, tot i que aquestes devien ser, forçosament, més «fundacionals». Des de la primerenca lectura de *Werther* fins a les traduccions o adaptacions d'escenes de *Faust*, les lectures de Goethe, que el van impulsar a aprendre l'alemany, són el fonament de la maduresa poètica de Joan Maragall.

I tanmateix, després de tot el que s'ha escrit sobre Maragall, se'ns continua escapant la figura real, les dimensions més ajustades de l'abast del seu pensament i, en concret, una explicació d'aquesta fe religiosa problemàtica que en els seus últims anys resta obertament plantejada, la qual mostra una

---

20. Eduard VALENTÍ I FIOI, «Sobre el "Cant espiritual" i altres estudis», a: *Els clàssics i la literatura catalana moderna*, Barcelona, Curial, 1973.

21. Norbert BILBENY, «Nietzsche en Maragall», a: *Política noucentista. De Maragall a D'Ors*, Catarroja / Barcelona / Ciutat de Palma, Afers, 1999, pp. 32-49.

22. Pere RAMÍREZ MOLAS, «Maragall, traductor de Novalis», Actes del IV Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, Basilea, 22-27 de març de 1976.

tensió dramàtica que la mort prematura no va deixar que es resolgués i es desenvolupés en el sentit que s'endevina ja en els últims escrits. Del presentiment de la mort, se n'ha parlat sovint, fins a esdevenir en certa manera un lloc comú en la imatge que hem heretat del poeta barceloní.

Cal aventurar noves hipòtesis des d'un apropament que es podria dir que prové d'un coneixement cordial, d'un coneixement per connaturalitat. És això el que intentaré esbossar en la segona part d'aquest treball.

2. ITINERARI PERSONAL VERS L'HOME INTERIOR

2.1. *La primera crisi: esteticisme i vitalisme*

Aquell noi del carrer de Jaume Giralt, que creixia a la Barcelona atapeïda i enfeïnada del barri de la Ribera a la segona meitat del segle XIX, va descobrir ben aviat unes aptituds artístiques tot llegint novel·les romàntiques, cosa que no lligava gaire amb l'exigència familiar de continuar amb el negoci tèxtil i d'esdevenir un «home de profit». Havien de passar molts anys abans no encarrilés i orientés definitivament aquella vocació primerenca. Totes aquelles exaltacions i tots aquells abatiments de nen i jove, el descobriment de la natura, els primers amors ideals o les amistats d'universitat, tot plegat li deixaria una forta empremta.

Les *Notes autobiogràfiques dels vint-i-cinc anys* són una mena de balanç i una resposta a la necessitat de fer cau i net, just en el moment de sortir a poc a poc de la desorientació. Aquest text ens mostra una persona de creences esteticistes, amb les aspiracions pròpies d'un jove burgès culte i desvagat, que es permet tota mena d'estirabots aristocràtics i alhora anarquitzants contra la societat, el progrés i l'ordre. Unes cartes a Lloret, un amic, publicades fa ben poc a cura de Glòria Casals, juntament amb la versió completa de les *Notes autobiogràfiques*,²³ arrodoneixen aquesta imatge relativament sorprenent d'un jove Maragall que fa declaracions explícites de panteisme i d'un sensualisme gairebé desaforat.

Tanmateix, aquest punt de cert cinisme escèptic però ingenu va ser sotraguejat per la neurastènia —avui en diríem crisi depressiva—, cosa que

---

23. Joan MARAGALL, *Com si entrés en una pàtria* (edició i pròleg de Glòria Casals), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007.

l'orientarà cap a la recerca d'una estabilitat i cap a la tendència a una serenitat, tant més anhelada com més precària i fràgil se l'havia intuïda, sense abandonar del tot les aspiracions artístiques.

Per altra banda, l'experiència més o menys forçada i desagradable d'aver-se de fer càrrec del reflatament de l'empresa familiar —uns quants mesos de negociacions intenses per salvar el negoci, l'honor i l'ànim d'un pare estimat— el refermarà, per reacció, en la seva vocació poètica, mes enllà d'aquesta primera crisi, i li farà guanyar probablement lucidesa i realisme.

Després, els esdeveniments se succeiran per fer possible aquelles estabilitat i serenitat tan desitjades: l'entrada com a secretari de redacció de Joan Mañé i Flaquer al conservador *Diario de Barcelona* i sobretot el festeig i casament amb Clara Noble, dotze anys més jove que ell.

Abans d'això ja ha publicat el poema que representa l'arribada a un estil propi i a una certa maduresa literària: l'«Oda infinita». Aquest poema i un de pocs anys després, «Excelsior», es poden interpretar com els dos pols entre els quals es desenvoluparà tota l'activitat —poètica i no poètica— de Joan Maragall: l'obertura i fidelitat a les «notícies» que li arriben de fora —de «tot quant canta en la ventada, tot quant brilla per l'espai»— i alhora la intuïció d'un Nord que és a dintre i que l'empeny cap a una recerca més enllà. Molts han coincidit a veure en aquests dos poemes una mena de programa de vida poètica, que les circumstàncies favorables d'aquests anys li permetran d'anar descabdellant.

En tot cas, llegint aquests poemes és important comprovar que, de fet, no s'ha produït cap ruptura forta amb els plantejaments esteticistes de les *Notes* de quan tenia vint-i-cinc anys. La concreció i la realització d'aquell credo esteticista han superat, en canvi, la possible tendència a un cinisme desenganyat. La nova lucidesa coincideix amb un reencantament amb el món i amb la vida:

Resplendent, sencera, arrodonida,
s'alça per sobre el mar la lluna plena:
així sento pujar la meva vida,
astre sense minvant en nit serena.²⁴

Són els primers versos del poema «Nuvial», escrit amb motiu del casament amb Clara Noble. Anys abans, tal com ho hem dit, les lectures de

---

24. ÍDEM, *Poesies* (1895), a: *Poesies* (edició crítica de Glòria Casals), Barcelona, La Magrana, 1998, p. 125.

Goethe havien consolidat la seva vocació literària. En sortiran traduccions al català i alguna poesia inspirada en temes de l'autor alemany, entre les primeres més reeixides.

En aquesta nova etapa, en què es fa conèixer primer com a periodista i més endavant com a poeta, resta obert a tota mena d'influències —literàries, musicals i de pensament— en consonància amb els gustos de la jove generació modernista. És així que se sent atret per textos sobre Nietzsche, a qui dedica un primer article: la seva afinitat amb el vitalisme ultrancer del pensador alemany és clara i manifesta, i anirà reapareixent al llarg de la seva vida.

Però entre el primer article sobre Nietzsche, del 1893, i el que va escriure el 1900 arran de la mort del pensador alemany, no hi ha solament set anys de diferència: també hi ha la distància entre dues actituds que aniran alternant i reapareixent encara, a saber: l'exaltació vitalista i, de retruc, immanentista, i una consciència de «criatura» i d'intuïció o anhel de transcendència.

En una carta coetània del primer article, de 1893, diu:

Ara estic molt entusiasmat amb Nietzsche. N'he trobat un estudi a la «Deutsche Rundschau» que el rebenta bastant, però exposa les seves idees, que és lo que m'engresca: l'aristocràcia dels forts, dels que viuen la vida forta i tenen major receptivitat que la majoria pel goig de viure, els que tenen la voluntat del poder, i hi disfruten, i oprimeixen per gust, segueixen el ple instint menyspreant la complicació intel·lectual (això refresca): són els «lleons que riuen» (aquesta imatge és felicíssima i m'engresca a més no poder).²⁵

En l'article necrològic hi ha un canvi d'actitud que cal llegir amb cautela, ja que no és un simple bandejament de les afirmacions vitalistes, que ja quedaran incorporades en el nucli de pensament maragallà, si bé hi ha un reconeixement explícit de la transcendència. Curiosament, en aquest article de 1900 relaciona Nietzsche amb el sant Agustí de les *Confessions*. I com a conclusió de la seva reflexió sobre el pensador alemany afirma: «En medio de grandes contradicciones que atestiguan su absoluta sinceridad, fue sobre todo una "flecha del anhelo hacia la otra orilla".»²⁶

---

25. Carta a J. Soler i Miquel del 17 de maig de 1893, a: ÍDEM, *Obres completes*, vol. I, op. cit., p. 1.150.

26. ÍDEM, «Federico Nietzsche», article necrològic del 19 de setembre de 1900, a: *Obres completes*, vol. II, op. cit., p. 139.

Es poden resseguir els rastres de la contraposició de fons metafísic que Maragall es planteja ja en aquesta època a través de les *Visions*²⁷ i sobretot en la primera part d'«El Comte Arnau». Aquestes «visions» dels personatges llegendaris del folclore català no són sols una versió més moderna des del punt de vista poètic, sinó que també són el pretext per tractar aquells temes que més li preocupen: el temps i l'eternitat, la immanència i la transcendència, el càstig i la redempció; s'ha definit de diverses maneres, però també es podria resumir amb els termes *carnalitat* —o terrenalitat— i *espiritualitat*. Aquesta contraposició o tensió fonda ja l'acompanyarà sempre. És la mateixa que ja apareixia esbossada entre la passivitat receptiva —que és el tema principal de l'«Oda infinita», i que implica una obertura i identificació del jo amb la Natura, essencialment bona perquè és bella— i aquella intuïció d'un Nord, d'una veritat cap a la qual es tendeix i que trascendeix la natura, tal com s'expressa a «Excelsior».

En alguns articles i comentaris s'observa la matisació del vitalisme diuguem-ne panteïsta que sempre atraurà al poeta, però que ja en aquesta primera etapa de maduresa serà qüestionat per un cert sentit moral i un cert anhel de transcendència; així s'entenen les crítiques a un vitalisme que s'esgota en si mateix tal com Maragall l'endevina en un poema narratiu d'Apel·les Mestres. És un poema que duu per títol «En Misèria» i del qual es desprèn una gran exaltació vitalista. Maragall conclou el seu comentari amb el paràgraf següent:

El amor a la vida por la vida es hermoso en el ser inocente que no ha sido aún solicitado por el alma de la vida; pero el que, encontrando el ideal en su camino lo aparta con el pie y deja infecundos para él las fuerzas de su carne, deja con ello de pertenecer a la humanidad eternamente anhelante de un más allá.²⁸

Continua l'article, precisament, amb unes reflexions sobre el perill de les interpretacions esbiaixades del vitalisme nietzschian.

Hi ha també una intuïció premonitòria de les fatals conseqüències d'una «moral dels forts» tal com surt reflectida en un llibre de Rudyard Kipling i que l'autor comenta en el seu article «La poetización de la fuerza»,

---

27. ÍDEM, *Visions i Cants*, Barcelona, s.e., 1900.

28. ÍDEM, «A propósito de un poema», a: *Obres completes*, vol. II, op. cit., p. 184.

del 25 d'abril de 1900. Parlant de dues obres recents de l'autor anglès, *La balada de Tomlinson* i el llibre *Stalky & Co*, conclou:

Obras por este estilo, en tiradas de millones de ejemplares, haciendo las delicias de una raza ya demasiado propensa a los excesos de la acción, y formando la educación de la juventud de esta misma raza, puede calcularse a qué conducen, y si no hay para echarse a temblar.²⁹

Els anys anteriors a 1900 són els de la primera maduresa creativa, ben assentada després de la crisi forta de joventut i en què la nova situació familiar i professional, les sol·licitacions i obligacions socials, el mantindran actiu i atent a tot el que s'esdevé, si bé conservarà la fidelitat a les actituds de fons a què havia arribat probablement a través dels tràngols primers: una capacitat per restar obert als esdeveniments i les influències, sense caure, però, ni en els judicis precipitats o doctrinaris ni en el relativisme escèptic.

Per altra banda, i coincidint amb aquell canvi de segle que va veure com es concretaven les aspiracions catalanistes de la Renaixença en forma de partits polítics i de moviment organitzat, el poeta i periodista no podia deixar de fer-se ressò d'un cert pensament genuí i autòcton, una herència filosòfica —de Balmes, de Llorens i Barba— que marcava una distància amb aquells embrions de pensament castellà que s'havia formulat amb el krauisme de Sanz del Río. En un article de l'octubre de 1901 reproduïx fragments sencers d'un estudi biogràfic de Mn. Clascar sobre Xavier Llorens i Barba (1820-1872). Per oposició amb l'idealisme castellà, s'hi demostra un dels trets recurrents del pensament maragallà, que també serà decisiu per entendre els seus posicionaments dels últims anys. Diu Clascar, citat per Maragall:

Yo veo entonces que nuestra hermana Castilla, consecuente con su historia de sueños de ideal, emprende el vuelo hacia las regiones de una metafísica nebulosa (el Krauismo de Sanz del Río), nosotros los catalanes permanecemos en la tierra, inspirándonos en el espíritu de nuestra gente, para orientarnos en la dirección intelectual [...]. Llorens fue quien, en aquella hora crítica, salvó el pensamiento cata-

---

29. ÍDEM, «La poetización de la fuerza», a: *Obras completas*, vol. II, op. cit., p. 129. Cal tenir en compte que la paraula *raza* no tenia les connotacions que pugui tenir ara. En aquest cas es refereix al poble anglès.

lán del sofisma panteísta; y enfrente de la unidad niveladora y absorbente del panteísmo idealista, enfrente del centralismo de la Idea i del Ser, alzó la bandera del regionalismo de la filosofía.³⁰

L'adhesió més o menys conscient de Maragall a aquesta herència de pensament explica en part que els anhels de transcendència es veiessin abocats, en el seu cas, a una mena de paganisme antropomòrfic en consonància amb la seva aversió a l'«esperit d'abstracció». És el panteisme no indiferenciat de què parla Eugenio Trías.³¹

2.2. *La segona crisi: la plena maduresa vital i creativa*

Durant els últims anys del segle XIX anirant desapareixent molts dels seus millors amics. En Roura, registrador de la propietat, fa temps que ha marxat, per feina, a les Filipines. Hi mantindrà una correspondència important. El 1897 mor Josep Soler i Miquel. Hem citat abans la carta que li adreçava Maragall arran del descobriment de Nietzsche. Havia estat un dels més afins, introductor de molts dels corrents de pensament que arriben amb el Modernisme, de la branca de l'espiritualisme neoromàntic tan característic de la fi de segle. (Encara s'ha d'estudiar amb profunditat el seu paper en el context barceloní d'aquells anys.) També morien amb poc temps de diferència Ixart i Sardà, els dos crítics indispensables de la literatura catalana de l'últim quart de segle, ambdós bons amics de Maragall.

El 1900 moria el seu pare. Abans hi havia hagut el desastre colonial de 1898, amb la consegüent reacció significativa en els poemes i els articles. Hi ha un punt d'inflexió que es concreta amb una crisi depressiva pel març del 1901. En sortirà amb una consciència més afuada de les seves limitacions i de l'estabilitat que necessita per mantenir-se serè. Tot sortint i refent-se d'aquesta crisi, anirà primer a Caldes d'Estrac, on escriurà les «Vistes al mar», i poc temps després, a l'estiu, a Camprodon, on començarà a escriure «Les muntanyes». Acabarà aquest darrer poema a Cauterets, on hi va per prescripció mèdica. És en un moment de maduresa poètica que trasllueix un moment de plenitud personal.

---

30. ÍDEM, «Una evocación trascendental», a: *Obras completas*, vol. II, op. cit., p. 158.

31. Eugenio TRÍAS, *El pensamiento de Joan Maragall*, op. cit., p. 137.

Comparant una secció d'un poema anterior, «Pirinenques», del primer llibre, *Poesies*, de 1895, hi podem observar dins d'una mateixa tendència al panteisme la diferència entre l'actitud de dissolució del jo en la natura i l'afirmació d'aquest jo que ho abraça tot i es va identificant amb tots els elements naturals, en un sentit d'enlairament. La coexistència d'aquestes dues actituds es repeteix i, de fet, ja queda suggerida a «Pirinenques». A la secció VI comença:

Plau-me, el bastó del caminant al puny,
abraçar els horitzons d'una mirada,
fer-me entrar a dins la immensitat del cel.³²

En una carta a Carles Rahola del 25 de setembre de 1905 ho explicarà d'una altra manera:

No m'estranya el seu encantament de les altes muntanyes. No hi ha com elles per fer sentir la grandesa del món i per a fer semblar —de moment— petit l'home. Mes vostè reacciona de seguida en el sentit de la grandesa de l'home que porta a dintre l'ànima de les muntanyes, i de tot lo demás.³³

2.2.1. Un gran tema maragallià: els «moments eterns» o «instants d'eternitat»

Maragall deixa sovint constància a les seves poesies i als seus articles de la idea o la sensació de la suspensió o superació del temps: deixa constància d'una intuïció de l'eternitat. I això, en el seu cas, no és solament pura especulació. És justament en aquesta nova etapa de la seva vida, després del punt d'inflexió de què hem parlat, que es poden rastrejar en els seus escrits aquestes experiències que ell mateix anomenarà «moments d'eternitat». És molt important intentar entendre bé què vol dir quan s'hi refereix, i així poder il·luminar i aclarir al màxim el paratge ple de perplexitat i d'interrogants on anirà a parar després, tal com se'ns mostra en el «Cant espiritual». També ens ajudarà potser a entendre millor el procés d'arribada al descobriment de l'«home interior», que marcarà el to dels escrits dels últims anys.

---

32. Joan MARAGALL, *Poesies (1895)*, a: *Poesies* (edició crítica de Glòria Casals), op. cit., p. 150.

33. Carta a Carles Rahola del 25 de setembre de 1905, a: *Obres completes*, vol. I, op. cit., p. 1.071.

Podríem dir que Joan Maragall és el poeta de l'evocació realista, de la imaginació sense fantasia, com demostren els seus millors poemes de paisatge, escrits sovint amb la mínima retòrica i el mínim artifici possible. És el respecte i la fidelitat a aquelles receptivitats i obertures màximes anunciades ja a l'«Oda infinita». És una interpretació del que ell mateix defineix com a fonament de la seva estètica: arribar a l'essència de les coses per la forma, per l'aparença sensible. Però sempre hi ha, actuant, un fons de consciència i de sentiment, a vegades gairebé imperceptible (aquells «sentimientos tácitos» que trobava Josep Soler i Miquel comentant «La vaca cega»³⁴). D'això en resulten aquests poemes, que són com «definicions» dels paisatges amb les quals és tan fàcil sentir-se identificat.

Però el que interessa destacar aquí és aquesta capacitat evocadora. Sense forçar l'analogia, podem relacionar els «moments de poesia» que s'intueixen en aquests poemes descriptius, amb una manera intensa de viure els moments que passen, els anomenats «moments d'eternitat». Trobarem molts exemples, en articles i cartes d'aquests anys, entre 1902 i 1906, en què s'explica, de formes diferents, la vivència a què faig referència i que devia estar molt lligada a la capacitat d'evocació.

Les intuïcions o sensacions de superació del temps lineal «racional» se succeeixen amb diversos motius i circumstàncies, des de les festes del calendari i de les estacions (Nadal, Tots Sants, Pasqua, Corpus...), fins a les visions de la natura que ja hem esmentat.

El record, amb la seva càrrega emotiva i sentimental, permet viure moments, situacions passades, com si fossin presents, i això es produeix quan conflueixen factors externs i interiors que ho propicien. En l'article «Sensaciones de otoño», del 31 d'octubre de 1905, ho formula d'aquesta manera: «Desvanécese el presente como un sueño, y cuanto nos rodea cobra una realidad anacrónica: volvemos a estar en *entonces*, pero en un entonces que está en un siempre.» I una mica més endavant: «Nos damos cuenta de que somos siempre aquellos mismos cuyo nombre era un diminutivo, y esta sensación de permanencia nos deleita como una eternidad.»³⁵

Una altra experiència també assimilable a la dels instants eterns és la que explica a l'article «La paz de los campos», del 29 d'agost de 1905, escrit a

---

34. Josep SOLER I MIQUEL, *Escritos*, Barcelona, Tipografia L'Avenç, 1898, p. 87.

35. Joan MARAGALL, «Sensaciones de Otoño», a: *Obras completas*, vol. II, op. cit., pp. 289 i 290.

Olot. És un moment de pau de fora i de dins. El poeta es troba prop d'una font ombrejada no gaire lluny del poble:

Baja un pajarillo a beber en la fuente y se vuelve a su árbol. Y otra vez quedo solo con la fuente. Pensad qué sensación de soledad es ésta que nota la presencia y ausencia de tan ligera compañía. Se levanta un poco de viento que mueve los árboles con un suave rumor, y dura poco. Callan otra vez el viento y los árboles. Viene una mujer cargada con un haz de leña; descansa un momento, bebe y pasa. Y ya no siento el curso del tiempo...³⁶

Una altra experiència d'instant fora del temps és la que s'explica en l'article «Papel viejo», del 6 de març de 1906, comentant la seva reacció davant un diari vell —de quinze o vint anys enrere—, en què acaba dient:

Dejo el periódico viejo y me parece que acabo de leer el diario de hoy. Aquella sensación de tiempo que me sobrecogió al abrirlo se ha disipado; no sé si tengo quince años menos o si el diario tiene quince años más de su fecha; pero si me pongo a teorizar sobre las noticias, sobre los hechos, sobre los hombres que me han aparecido a través de aquellas páginas, estoy cierto de escribir un artículo de actualidad; y me admiro, con una especie de delicia, de lo poco que el fondo de las cosas y el mío propio han cambiado. ¿Estaremos viviendo la eternidad y será lo temporal apariencia?³⁷

Trobaríem altres experiències explicades en articles d'aquests anys, amb un to semblant. També les que barregen record i anticipació, com «La ráfaga», del 27 de febrer de 1906, que té el seu moment simètric en l'article «Regreso». En el primer d'aquests articles explica l'experiència, que és barreja d'anticipació i de record, enmig del tràfec i les preocupacions de la vida de feina a ciutat. I reflexiona sobre aquesta llambregada contemplativa dient:

No sé si pienso en el campo que dejé o en el campo que me espera; no sé si es la ilusión del pasado o la del porvenir la que me procura esta beatitud en la contemplación; sólo sé que estoy en una hora de paz porque estoy muy fuera de

---

36. ÍDEM, «La paz de los campos», a: *Obras completas*, vol. II, op. cit., p. 287.

37. ÍDEM, «Papel viejo», a: *Obras completas*, vol. II, op. cit., pp. 300-301.

mí o quizás porque estoy más profundamente dentro de mí que en otra hora alguna.³⁸

Una citació una mica anecdòtica també servirà per il·lustrar aquesta intensitat d'evocació. En una carta del 15 d'abril de 1910 adreçada a Eugeni d'Ors, que es trobava aleshores a París, li diu:

M'alegra de veure'l de nou animat al treball per aquesta primavera de París, que encara recordo de fa vint-i-cinc anys: veig, al sortir d'un museu o exposició, una gran ruixada travessada de raig de sol ponent, i el verd fresc dels arbres degotant llum. D'aquesta estada només en veig això i sempre això. Em sembla que la memòria —vostè què diu de la memòria— és sempre imaginació: fins lo més abstracte ho veig en el llibre en què ho he llegit, en les lletres, en son lloc de la plana, o bé en la boca que me n'ha parlat: quan dic justícia només veig això, i aixís: JUSTÍCIA. Cada vegada que trobo *imperialisme* el veig a vostè, i sempre aquí, en aquest despatx, mai al menjador, ni en cap altre lloc.³⁹

Aquests textos confirmen aquesta capacitat evocadora que d'una forma simple a vegades anomenem «memòria visual» (ahora que demostren una prevenció o una certa incapacitat davant l'abstracció conceptual) i permeten imaginar un seguit de moments privilegiats, de records intensos de diferents èpoques de la vida, que acabarien formant una trama decisiva en la vida interior del poeta.

El seu fill Gabriel⁴⁰ i Eugenio Trías⁴¹ expliquen de forma força ajustada com aquestes vivències permeten entendre la forma paradoxal de viure el present tal com s'endevina seguint el curs del seu pensament a través dels escrits dels últims anys, especialment a partir de 1907.

2.3. *La tercera crisi: el pressentiment i la «memòria» de la mort*

No estic del tot segur si fou Josep Romeu i Figueres qui primer va parlar en un treball acadèmic del pressentiment que va tenir Maragall de la

---

38. ÍDEM, «La ráfaga», a: *Obres completes*, vol. II, op. cit., p. 298.

39. Carta a Eugeni d'Ors del 15 d'abril de 1910, a: ÍDEM, *Obres completes*, vol. I, op. cit., p. 970.

40. Gabriel MARAGALL, *Joan Maragall: esbós biogràfic*, op. cit., pp. 116-118.

41. Eugenio TRÍAS, *El pensament de Joan Maragall*, op. cit., pp. 97-140.

mort durant els seus últims anys.⁴² Sigui com sigui, és un fet que es va incorporar ben aviat a la imatge més típica que s'ha trasmès del poeta. Per la via familiar ningú no ens ho va desmentir.

És plausible que fos així. Hi coincideixen el seu fill Gabriel i Eugenio Trías, tot i que la documentació disponible no ho acaba de confirmar. El primer descriu molt bé, a partir dels escrits de 1907, una sensació que es manifesta i s'accentua des d'aleshores. El segon explica amb encert un nou simbolisme implícit en les poesies d'aquests anys. No consta, que se sàpiga, un nou episodi concret de crisi depressiva, però és fàcil endevinar els pensaments hipocondríacs que li rondaven quan escrivia l'article «Ésta es mi fe», del 2 de febrer de 1907.⁴³ És curiós observar la continuïtat de pensament que s'hi reflecteix en relació amb un article de gairebé un any abans, de primers de juny del 1906, «Revista de mayo»,⁴⁴ en què comença parlant de forma gairebé exultant de les celebracions esdevingudes aquell mes de maig (la festa dels obrers, la Solidaritat Catalana, el casament del rei Alfons XIII...), però a mig escriure l'article, el mateix dia del casament reial, arriba la notícia del sagnant atemptat dirigit a la carrossa dels monarques que va causar vint-i-vuit morts. L'article acaba amb un clam davant la incapacitat d'entendre l'absurd d'aquella violència tan premeditada, tan maligna: allò no encaixava de cap manera amb la seva confiança fonda en el «fi de bé» de tot. Després, les circumstàncies concorrerán en una progressiva situació d'isolament: la sortida del *Diario de Barcelona* per un canvi en la direcció del diari i la marxa a l'estranger de l'amic indispensable de tots aquells anys, Josep Pijoan. L'any anterior, el recull *Enllà* havia estat bescantat per la nova crítica noucentista.

Aquestes podrien ser causes suficients per explicar un canvi de to. Tanmateix, cal pensar en uns esdeveniments interns que tenen lloc en el curs d'un pensament, d'una vida que no es resigna al fatalisme dels fets, que no pot quedar determinada per la pura factualitat. El dolor i el sofriment, que no havien estat defugits en les seves visions poètiques («Paternal», «La vaca cega», «Lo diví en lo Dijous Sant»), passen a formar part de les pròpies vivències espirituals: és el camí d'arribada a l'encarnació de la veritat.

---

42. Josep ROMEU FIGUERES, «La mort en la poesia de Maragall», a: *Homenatge a Carles Riba*, Barcelona, Josep Janés, 1953-1954, pp. 294-300.

43. Joan MARAGALL, «Ésta es mi fe», a: *Obres completes*, vol. II, op. cit., p. 742-744.

44. ÍDEM, «Revista de mayo», a: *Obres completes*, vol. II, op. cit., p. 740-742.

Tot queda posat en qüestió. Hem parlat de la fe estètica de Maragall en la pràctica poètica, que implicava un cert panteisme. I hem fet referència a aquelles vivències intenses d'alguns moments, a aquella capacitat evocadora. Podem dir també que si algun pensament predomina en la seva vida poètica és el de la plenitud de l'ésser. Vegem algunes frases significatives que pertanyen a aquests últims temps i que són indicatives de la tensió interior que viu. D'alguna manera, deixa traslluir-se un clam, un anhel profund.

En una carta en resposta a la que ha rebut del bisbe Torras i Bages amb motiu de la Pasqua, diu: «Cregui que les sento en el bell fons aquestes paraules que em diu: “Sens la Resurrecció ja seríem morts en vida”, perquè tinc un horror molt gran a tota idea de no-ésser.»⁴⁵ Aquí sí que fa referència explícita al nucli de la fe cristiana. I en un article també de l'abril de 1908, «La ciudad del ensueño», acaba dient: «Nada de lo que ha sido puede dejar de ser, sino que queda incorporado a la vida en alguna manera. Todo lo que vive es inmortal; llegar a vivir es lo que importa.»⁴⁶

Aquell vitalisme que havia abraçat des de la joventut i que havia superat tràngols forts, aquell vitalisme que l'havia afermat en una mena d'optimisme ontològic i antropològic, havia rebut una forta sotragada. Jo m'aventuro a suposar una experiència que va més enllà del presentiment de la pròpia mort: quelcom de semblant al que alguns Pares de l'Església anomenaven «memòria de la mort» i que, en la tradició monàstica del cristianisme oriental, recentment ha estat descrit com una «gràcia».⁴⁷ Es tracta d'un estat espiritual en què hom no solament intueix la desaparició del subjecte, sinó, acompanyant aquella desaparició, un engoliment de tot l'univers en el no-ésser.

Això explicaria aquest nou to, a vegades imperceptible però tanmateix evident, que impregna la poesia i els escrits d'aquests anys. I també la disminució de l'activitat literària. Seguint els escrits a partir del 1907 s'endevina el camí d'arribada a l'«home interior», un camí ple de perplexitats, d'interrogants, de pregària implícita i d'urgents imprecacions gairebé profètiques.

---

45. Carta al bisbe J. Torras i Bages del 22 d'abril de 1908, a: ÍDEM, *Obres completes*, vol. I, op. cit., p. 1.155.

46. ÍDEM, «La ciudad del ensueño», a: *Obres completes*, vol. II, op. cit., p. 744.

47. Archimandrita SOPHRONY, *Ver a Dios como Él es* (trad. de Joaquín Maristany), Salamanca, Sígueme, 2002, pp. 13-21.

2.3.1. De l'evocació a la invocació. L'home interior

I jo només vull ser cristià.⁴⁸

Quan s'ha entrevist o s'ha intuït l'absoluta negativitat, el no-ésser radical, la desaparició palpable de tot el que rodeja el subjecte i que l'ha acompanyat al llarg de la vida, llavors tan sols queda aquell Nord que hi ha més enllà o més ençà, i que només podem endevinar com a formant part d'aquell *interior intimo meo*, en l'abisme personal, en el fons del cor, un cor no purament corporal o sentimental. És l'home interior del cristianisme el que preval aleshores: i això apareix amb el to d'una exigència absoluta de salvació, en proporció a la negativitat total viscuda.

Però a aquestes alçades de la seva vida, Joan Maragall no podia acontentar-se fàcilment amb un espiritualisme abstracte, amb un catolicisme rutinari i ideològic que ens podem imaginar com a predominant en la societat burgesa de la Barcelona del començament del segle XX. Precisament ell, que havia estat capaç de mantenir un reencantament del món i un compromís progressiu i de fons amb els paisatges, amb el país i amb la gent que el rodejava, per sobre de totes les crisis de pessimisme i neurastènies; precisament ell, que creia fermament en la «revelació de l'essència per la forma» —de la qual havia fet no solament un credo estètic i poètic, sinó el nucli del seu pensament i de les seves experiències vitals—, ell, doncs, no podia acceptar com si res una espiritualitat desencarnada i abstracta, despersonalitzada, que devia ser la moneda de canvi més corrent de la teoria i la pràctica catòliques aleshores imperants. La crítica o el rebuig d'aquesta mena de pràctica religiosa es fa ben palesa en el famós article «La iglesia cremada», arran de la Setmana Tràgica del juliol de 1909. Ell, a més, entre els poetes, era dels qui havien professat «la ideologia de la Paraula» («una de les dèries més pròximes a les altes intencions», diu Gabriel Maragall),⁴⁹ era dels qui creien en el valor ontològic del llenguatge. Havia expressat manta vegades la seva exigència de sinceritat i d'autenticitat, el seu rebuig de l'artifici i la retòrica buida.

És per tot això que aquells interrogants apremiants del «Cant espiritual» havien de quedar sense resposta. En la conclusió del poema, aquell «Valga'ns, Senyor, llavors Vostre Sant Nom...» —tal com havia escrit en un pri-

---

48. Joan MARAGALL, «Carta a una senyora», a: *Obres completes*, vol. II, op. cit., p. 766.

49. Gabriel MARAGALL, *Joan Maragall: esbós biogràfic*, op. cit., p. 185.

mer esborrany— era una possible resposta, però encara no prou definitiva per a qui tot just s'endinsava en els paratges de l'home interior cristià, o potser per a qui no trobava la vitalitat suficient en el llenguatge litúrgic.

Tal vegada la solució era la dels primers versos: «Si el món ja és tan formós, Senyor, si es mira amb la pau vostra a dintre de l'ull nostre.» La possible verificació d'aquesta experiència em fa pensar en una citació d'un llibret del P. Lafrance, que parla de l'home en estat de pregària contínua que veu els *logoi* de les coses, que, «com diu Isaac el Siríac (segle VII), “veu la flama de les coses”. I descobreix el món com un esbarzer incandescent. Veu que el món ja està transfigurat pel Crist».⁵⁰ Però això és objecte de fe i d'esperança, ara per ara.

És cert que per la via d'una capacitat evocadora relativament sorprenent, que ja he comentat, el poeta podia arribar també a entrellucar una certa vivència de l'eternitat en el temps, una intuïció de la perdurabilitat personal més enllà de la contingència. Així aquella manera paradoxal de viure el moment present en què es viu en un «llavors que és un sempre». I aprofundint i acumulant molts d'aquests moments, hom pot arribar a viure en un pla en què té la sensació que «el temps i l'espai són ombres» i en què «ja tot ho és tot».

Tanmateix, aquesta capacitat evocadora és irremissiblement condicionada per la temporalitat, per la contingència. I aquesta temporalitat també demana la redempció. És aquesta temporalitat que el poeta havia volgut i pogut viure amb una intensitat desacostumada («gosem el moment, mentre tant; és a dir, gosem-lo espiritualment; aixís cada moment és etern; el temps i l'espai són ombres»),⁵¹ és aquesta temporalitat, doncs, que no és purament «biològica», la que demana, prega, que pugui ser salvada per sempre.

Tot el que ell havia defensat, aquell enamorament amb el món i la vida, aquella mena de panteisme no indiferenciat, que també podríem anomenar paganisme o antropomorfisme («tot lo que veig se vos assembla en mi»), que el portava a creure en la total irreductibilitat i infinita virtualitat del que és concret i singular, i que el menava a clamar contra l'esperit d'abstracció (les ideologies), d'alguna manera el vacunava, era com la seva

---

50. Jean LAFRANCE, *La pregària del cor* (trad. d'Oriol Diví), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990, p. 80.

51. Carta a Enric de Fuentes del 18 d'agost de 1908, a: *Obres completes*, vol. I, op. cit., p. 988.

felix culpa que finalment l'abocava a una difícil i poc habitual vivència de la fe i de la vida espiritual. En definitiva, una vida espiritual que no renunciava a afirmar la bondat essencial i original del món terrenal i corporal.

S'han citat sovint els tres darrers articles importants, escrits poc abans de morir. De cadascun d'ells val la pena esmentar algun fragment. De l'1 de novembre de 1911 és l'article «Los vivos y los muertos». Hi trobem una frase que ve a ser la sublimació (propera a la vivència mística?) d'aquelles experiències dels instants eterns:

Momentos de eternidad sentimos ya en nosotros mismos. Ante la Naturaleza, ante los grandes afectos humanos, ante Dios directamente en la oración, tenemos momentos de luz, de exaltación, de alegría, con una gran paz al mismo tiempo, en que todo lo de este mundo nos es igual; es el puro goce de ser de cualquier modo, es la vida eterna.⁵²

Eugenio Trías s'adona de l'indiferentisme de la frase «todo lo de este mundo nos es igual», que no concorda amb el pensament anterior i que és prou significativa.⁵³

En l'article següent, «Carta a una señora», del 9 de novembre, diu, blasfant l'excessiva separació que normalment, en la societat d'aleshores, es feia entre la pràctica religiosa i el món dels afans de cada dia:

Y en todo puede Dios estar, en todo lo del mundo; de modo que el mundo enemigo suyo no es sino aquella parte precisamente de la que nosotros le echamos; que si en todas le admitiéramos, no habría mundo enemigo de Dios. Esta contraposición no está sino en la torpeza de nuestra carne: si nosotros fuéramos bien diligentes, no existiría.⁵⁴

En l'article «La Panacea», del 16 de novembre, clama contra la supèrbia de la raó que sempre ha separat tan taxativament el cos de l'ànima. I acaba dient:

Tratad de usar el cuerpo como alma y el alma como cuerpo y estaréis en algo de la unidad de su naturaleza y en su trabajo más propio, y por tanto en la única salud y belleza de toda ella.⁵⁵

---

52. ÍDEM, «Los vivos y los muertos», a: *Obras completas*, vol. II, op. cit., p. 764.

53. Eugenio TRÍAS, *El pensament de Joan Maragall*, op. cit., p. 137.

54. Joan MARAGALL, «Carta a una señora», a: *Obras completas*, vol. II, op. cit., p. 765.

55. ÍDEM, «La panacea», a: *Obras completas*, vol. II, op. cit., p. 768.

Són les afirmacions d'algú que ha pogut i ha volgut mantenir-se gairebé sempre en la *via eminentiae*, en una atmosfera propícia a l'elevació, sense ser del tot conscient del seu privilegi.

Però tot això és el procés d'arribada a una nova etapa... En el «Cant espiritual» els interrogants i les perplexitats que s'hi expressen anuncien tot just la descoberta i l'enfonsament en l'home interior de la tradició cristiana. Ja no importa saber del cert si realment va pronunciar la frase que li atribuïa Puig i Ferrer en aquella entrevista de *La Publicitat*.⁵⁶ Només cal llegir el seu *Elogi del viure*⁵⁷ o els últims articles, ja esmentats, per veure en quin terreny se situaven les seves preocupacions. Des d'aquesta perspectiva, tampoc pot sorprendre l'acceptació paulatina del possible acabament i la pacífica i conhortada mort del cristià Joan Maragall el 20 de desembre de 1911.

---

56. Joan PUIG I FERRETER, «Algunes idees sobre Maragall», *La Publicitat*, 16 d'octubre de 1927. La frase atribuïda a Maragall és: «No sé si faré gaires poesies més. El que ara m'apassiona és l'ordre metafísic, més aviat místic. Em preocupa en gran manera l'home interior. Si segueixo escrivint poesies, seran molt diferents, en tot cas, de les que he escrites fins avui... Però això no lliga gaire amb la meua manera de veure la poesia. Crec que escriuré més que res assaigs en prosa, a la manera dels místics castellans.»

57. Joan MARAGALL, *Elogi del viure*, a: *Obres completes*, vol. II, op. cit., pp. 67-71.

TRIA DE TEXTOS

Les poesies i els fragments d'articles, d'*Elogio del vivir* i de la carta que es recullen en aquest annex, estan presentats en ordre cronològic, per una banda les poesies i després els textos en prosa. Han de servir per il·lustrar amb més amplitud l'itinerari que hem anat seguint a través de citacions breus.

Articles i poesies poden suggerir un cert paral·lelisme pel que fa al tema i a l'etapa de l'itinerari a què corresponen:

Els articles «Una evocación trascendental», «A propósito de un poema» i «La poetización de la fuerza» corresponen a l'etapa de formació del pensament maragallà i a la incorporació del vitalisme nietzschian, matisada per un cert sentit moral i de transcendència. L'«Oda infinita» i «Excelsior» vénen a ser com el punt de partida i mostren d'alguna manera els dos pols, immanència/transcendència, món exterior / món interior, entre els quals es desplegaran l'activitat literària i el pensament de l'autor.

Els articles que parlen de les experiències concretes d'aquells moments d'eternitat corresponen a l'etapa de plenitud i tenen en «Les muntanyes» una mostra acabada de l'inici exultant de la nova etapa. Aquest poema també representa, en relació amb el fragment de «Pirinenques», una certa alternança o oposició entre dues actituds igualment panteistes, per dir-ho així: aquella de la fusió o dissolució del jo en la natura («Pirinenques»), i la de la inclusió còsmica —d'identificació també— en el propi jo («Les muntanyes»).

Finalment, a partir de «Revista de mayo», els textos reflecteixen la perplexitat i la tensió dels últims anys, amb l'arribada a la intuïció de l'home interior del cristianisme. Correspondrien, evidentment, al moment poètic expressat en el «Cant espiritual» i, en general, en tots els poemes recollits en el llibre *Seqüències*, de 1911.

ODA INFINITA⁵⁸

Tinc una oda començada
que no puc acabar mai;
dia i nit me l'ha dictada
tot quant canta en la ventada,
tot quant brilla per l'espai.

Va entonar-la ma infantesa
entre ensomnis d'amor pur;
decaiguda i mig malmesa,
joventut me l'ha represa
amb compàs molt més segur.

De seguida, amb veu més forta,
m'han sigut dictats nous cants;
pro, cada any que el temps s'emporta,
veig una altra esparsa morta
i perduts els consonants.

Ja no sé com començava
ni sé com acabarà,
perquè tinc la pensa esclava
d'una força que s'esbrava
dictant-me-la sens parar.

I aixís sempre, a la ventura,
sens saber si lliga o no,
va enllaçant la mà insegura
crits de goig, planys d'amargura,
himnes d'alta adoració.

Sols desitjo, per ma glòria,
que si algú aquesta oda sap,

---

58. Tots els poemes d'aquesta tria han estat reproduïts seguint l'edició crítica de la poesia de Joan Maragall, a càrrec de Glòria Casals, publicada a Barcelona per Edicions La Magrana el 1998: Joan MARAGALL, «Oda infinita», a: *Poesies* (edició crítica de Glòria Casals), op. cit., pp. 90-91.

al moment en què jo mòria,
me la diga de memòria
mot per mot, de cap a cap.

Me la diga a cau d'orella
esbrinant-me, fil per fil,
de la ignota meravella
que a la vida ens aparella
el teixit ferm i subtil.

I sabré si en lo que penses,
—¡oh poeta extasiat!—
hi ha un ressò de les cadences
de l'aucell d'ales immenses
que nia en l'eternitat.

EXCÈLSIOR⁵⁹

Vigila, esperit, vigila,
no perdis mai el teu nord;
no et deixis dur a la tranquil·la
aigua mansa de cap port.

Gira, gira els ulls enlaire,
no miris les platges roïns,
dóna el front an el gran aire,
sempre, sempre mar endins.

Sempre amb les veles suspeses
del cel al mar transparent;
sempre entorn aigües esteses
que es moguïn eternament.

Fuig-ne, de la terra immoble,
fuig dels horitzons mesquins;
sempre al mar, al gran mar noble,
sempre, sempre mar endins.

Fora terra, fora platja,
oblidat de tot regrés:
no s'acaba el teu viatge,
no s'acabarà mai més.

---

59. *Ibidem*, p. 194.

PIRINENQUES (SECCIÓ III)⁶⁰

Ben ajagut a terra ¡com me plau
el veure davant meu en costa suau
un prat ben verd sota d'un cel ben blau!

I en les albes la gran bellugadissa
de les fulles d'acer que el vent eriça
amb tants reflects de llum enlluernadissa.

I el sol estès per tot.

I el rec com cau

escumejant avall la costa suau
del prat ben verd sota del cel ben blau.

Tots els membres caiguts, tot jo per terra,
buidat de tota força i sens desig,
la pensa poc a poc se'm desaferra...

I em vaig trobant tan bé an allà entremig,
i em va invadint com una immensa pau,
i vaig sent un tros més del prat suau
ben verd, ben verd sota d'un cel ben blau.

---

60. *Ibidem*, pp. 148-149.

LES MUNTANYES⁶¹

A l'hora que el sol se pon,
bevent al raig de la font,
he assaborit els secrets
de la terra misteriosa.

Part de dins de la canal
he vist l'aigua virginal
venir del fosc naixement
a regalar-me la boca,

i m'entrava pit endins...
I amb els seus clars regalims
penetrava-m'hi ensems
una saviesa dolça.

Quan m'he adreçat i he mirat,
la muntanya, el bosc i el prat
me semblaven altrament:
tot semblava una altra cosa.

Al damunt del bell morir
començava a resplendir
pels celatges carminencs
el blanc quart de lluna nova.

Tot semblava un món en flor
i l'ànima n'era jo.

Jo l'ànima flairosa de la prada
que es delia en florir i ser dallada.

Jo l'ànima pacífica del ramat,
esquellejant pel bac mig amagat.

---

61. *Ibidem*, pp. 627-629.

Jo l'ànima del bosc que fa remor
com el mar, que és tan lluny en l'horitzó.

I l'ànima del saule jo era encara
que dóna a tota font son ombra clara.

Jo de la timba l'ànima profunda
on la boira s'aixeca i es deixonda.

I l'ànima inquieta del torrent
que crida en la cascada resplendent.

Jo era l'ànima blava de l'estany
que aguaita el viatger amb ull estrany.

Jo l'ànima del vent que tot ho mou
i la humil de la flor quan se desclou.

Jo era l'altitud de la carena...

Els núvols m'estimaven llargament,
i al llarg amor de l'ennuolament
congriava's mon ànima serena.

Sentia la delícia de les fonts
nàixer en mon si, regal de les congestes;
i en l'ampla quietud dels horitzons
hi sentia el repòs de les tempestes.

I quan el cel s'obria al meu entorn
i reia el sol en ma verdosa plana,
les gents, al lluny, restaven tot el jorn
contemplant ma bellesa sobirana.

Però jo, tota plena de l'anhel
agitador del mar i les muntanyes,
fortament m'adreçava per dur al cel
tot lo de mos costats i mes entranyes.

.....

A l'hora que el sol se pon,
bevent al raig de la font,
he assaborit els secrets
de la terra misteriosa.

CANT ESPIRITUAL⁶²

Si el món ja és tan formós, Senyor, si es mira
amb la pau vostra a dintre de l'ull nostre,
què més ens podeu dar en una altra vida?

Perxò estic tan gelós dels ulls, i el rostre,
i el cos que m'heu donat, Senyor, i el cor
que s'hi mou sempre... i temo tant la mort!

¿Amb quins altres sentits me'l fareu veure
aquest cel blau damunt de les muntanyes,
i el mar immens, i el sol que pertot brilla?
Deu-me en aquests sentits l'eterna pau
i no voldré més cel que aquest cel blau.

Aquell que a cap moment li digué «—Atura't»
sinó al mateix que li dugué la mort,
jo no l'entenc, Senyor; jo, que voldria
aturar a tants moments de cada dia
per fé'ls eterns a dintre del meu cor!...
O és que aquest «fer etern» és ja la mort?
Mes llavors, la vida, què seria?
¿Fóra només l'ombra del temps que passa,
i la il·lusió del lluny i de l'a prop,
i el compte de lo molt, i el poc, i el massa,
enganyador, perquè ja tot ho és tot?

Tant se val! Aquest món, sia com sia,
tan divers, tan extens, tan temporal;
aquesta terra, amb tot lo que s'hi cria,
és ma pàtria, Senyor: i ¿no podria
esser també una pàtria celestial?
Home só i és humana ma mesura
per tot quant puga creure i esperar:

---

62. *Ibidem*, pp. 814-815.

si ma fe i ma esperança aquí s'atura,
me'n fareu una culpa més enllà?
Més enllà veig el cel i les estrelles,
i encara allí voldria esser-hi hom:
si heu fet les coses a mos ulls tan belles,
si heu fet mos ulls i mos sentits per elles,
per què aclucà'ls cercant un altre *com*?
Si per mi com aquest no n'hi haurà cap!
Ja ho sé que sou, Senyor; pro on sou, qui ho sap?
Tot lo que veig se vos assembla en mi...
Deixeu-me creure, doncs, que sou aquí.
I quan vinga aquella hora de temença
en què s'acluquin aquests ulls humans,
obriu-me'n, Senyor, uns altres de més grans
per contemplar la vostra faç immensa.
Sia'm la mort una major naixença!

UNA EVOCACIÓN TRASCENDENTAL (FRAGMENTS)⁶³

En aquest article, i amb motiu de la lectura d'un text sobre Xavier Llorens i Barba, Joan Maragall evoca les estones de conversa amb Joan Mañé i Flaquer, director del *Diario de Barcelona*, en què aquest li parlava dels mestres Piferrer, Llorens i Barba i altres membres de la generació romàntica barcelonina. Caracteritzant en Llorens diu:

Llorens, educando a sus discípulos en la observación y hasta en la experimentación psicológica, fue un maestro genuinamente catalán; porque, una vez mostrado el método, dejaba que cada cual investigara por su cuenta y llegara a conclusiones propias sin imponerle *a priori* principios generales (excepto los que la fe católica impone saludablemente a las angustias de nuestra razón limitada). Así cada discípulo podía hacerse su filosofía, y podía hacérsela con los elementos conocidos, sólidos, que por sí mismo se había procurado. Tal individualismo y tal positivismo psicológico se adaptaban muy bien a nuestro genio individualista y positivista. Por esto toda la generación intelectual que lo aclamó por maestro se ha distinguido por la independencia y el sentido práctico tan característicamente catalanes.

Més endavant, i definint en Llorens com el filòsof de la nostra Renaixença, continua:

Para contrastar mejor y más hondamente todavía lo diferencial y lo legítimo del mismo [del moviment de la Renaixença], hace notar el docto biógrafo de Llorens, que rota en España la tradición filosófica en las agitaciones políticas del siglo último, cuando el pensamiento español quiso reemprender su marcha y orientarse en el movimiento europeo, se encontró con tres grandes corrientes: el panteísmo idealista de Alemania, el positivismo materialista de Francia y la escuela psicológica escocesa.

«Entonces —añade— se vio en España un hecho muy significativo que basta por sí solo para legitimar las aspiraciones y tendencias que hoy se remueven en nosotros... España se encontraba en período constituyente intelectual; y en tal período fue cuando los dos pueblos más diferenciados que componen la península ibérica mostraron su temperamento particular, su fi-

---

63. Joan MARAGALL, *Obras completas*, vol. II, op. cit., pp. 156-158. Data de publicació: 17 d'octubre de 1901.

sonomía, su espíritu nacional, para decirlo de una vez. Yo veo entonces —prosigue— que mientras nuestra hermana Castilla, consecuente con su historia de sueños de ideal, emprende el vuelo hacia las regiones de una metafísica nebulosa (el Krausismo de Sanz del Río), nosotros los catalanes, permanecemos en la tierra, inspirándonos en el espíritu de nuestra gente, para orientarnos en la dirección intelectual... Llorens fue quien, en aquella hora crítica, salvó el pensamiento catalán del sofisma panteísta; y enfrente de la unidad niveladora y absorbente del panteísmo idealista, enfrente del centralismo *de la idea y del Ser*, alzó la bandera del regionalismo de la filosofía.»

A PROPÓSITO DE UN POEMA (FRAGMENT)⁶⁴

Es tracta d'un comentari a un poema narratiu d'Apel·les Mestres titulat «En Misèria» que l'autor compara a una balada alemanya o a una faula i del qual explica l'argument reproduint alguna part del text. A en Misèria se li ofereix la possibilitat de guanyar-se la princesa escalant una torre on molts ja han perdut la vida. El protagonista decideix finalment no arriscar-se en nom de l'afirmació de la pròpia vida, sense més, i, fent una riallada, reemprèn el seu camí i la seva cançó. El comentari que en fa Joan Maragall és el següent:

¿No es verdad que este final deja frío? Parece, y es sin duda en la mente del poeta, expresión de un vitalismo sereno; pero ese vitalismo que implica una renuncia y un desprecio del ideal no satisface el anhelo despertado por la corriente poética. El lector va siguiendo, siguiendo con afán el camino del poema esperando encontrar al fin algo superior al mero vitalismo de la carne y de la sangre; quiere verlo triunfante alcanzando el ideal simbolizado por la flor dorada, o sacrificándose a él para resolverse en otro vitalismo superior, trascendental, y al encontrarse con la carcajada y la canción de los músculos y de la sangre entonada de nuevo, siente que el camino reemprendido por *En Misèria* no conduce a ninguna parte, y que la canción del mendigo ya no será poesía, no dirá nada.

El amor a la vida por la vida es hermoso en el ser inocente que no ha sido solicitado por el alma de la vida; pero el que, encontrando el ideal en su camino, lo aparta con el pie y deja infecundos para él las fuerzas de su carne, deja con ello de pertenecer a la humanidad eternamente anhelante de un más allá; no es ya un hombre para los demás hombres: no es poético, porque no es humano.

En esto Nietzsche ha sido mal comprendido, y se han formado falsos discípulos de él. No es una simple exaltación de la bestialidad su vitalismo exasperado. El hombre de Nietzsche «desea perecer para que aparezca el superhombre»; y este renunciamiento no puede producir una mera bestia hermosa como se ha supuesto, sino un hombre que sea, por decirlo así, el espíritu de la carne, el «sentido de la tierra», como dice el mismo Nietzsche.

---

64. *Ibidem*, pp. 183-185. Article publicat a *Diario de Barcelona* el 8 de maig de 1902.

En el aparente materialismo de éste hay una sed de ideal, un afán metafísico que se desconoce demasiado, y que, quizá mejor comprendido con el tiempo, redima su nombre, y forme muy otra escuela que la de aquellos que llamándose hoy discípulos suyos no vacilarían en aclamar por superhombre a cualquier Hércules de feria.

I acaba l'article explicant la seva necessitat de reaccionar contra qualsevol sentit materialista de la vida, i considerant ben orientat el «materialisme modernista», que en el fons, segons ell, entronca amb l'etern anhel de la Humanitat.

LA POETIZACIÓN DE LA FUERZA (FRAGMENTS)⁶⁵

En aquest article Joan Maragall es fa ressò d'una ressenya sobre la biografia i diverses obres de Rudyard Kipling apareguda a la *Revue des Deux Mondes* amb la signatura de M. Th. Bentzon. Parla de la crítica d'immoralitat que s'hi fa de certs aspectes de l'obra de Kipling i s'hi mostra d'acord. Hi veu els perills de l'exaltació de la força, de l'acció per l'acció tal com apareix a la balada de Tomlinson i a *Stalky & Co.* Després d'una breu referència als assumptes d'aquestes obres, diu:

Obras por este estilo, en tiradas de millones de ejemplares, haciendo las delicias de una raza ya demasiado propensa a los excesos de la acción, y formando la educación de la juventud de esta misma raza, puede calcularse a qué conducen, y si no hay para echarse a temblar cuantos —como Tomlinson (y hay pueblos enteros de Tomlinsones)— sientan más letras de imprenta en su alma que fuerza en sus puños.

I més endavant:

Y nosotros añadimos que el caso de Rudyard Kipling en Inglaterra es más grave, porque forma parte de una corriente literaria general que está ya más que iniciada. En cada país muestra un aspecto especial, aunque en la mayor parte su origen inmediato (como en Italia con Gabriel D'Annunzio) parece ser la asimilación del vitalismo exasperado de Nietzsche, reaccionando contra el espiritualismo mortecino y demasiado vago de los últimos tiempos.

Pero si a un pueblo robusto como el anglosajón la exaltación de su fuerza puede conducirle a la conquista inmoral del mundo, ¿a qué conducirá poetizar demasiado exclusivamente la animalidad en los pueblos débiles? La mayor victoria de éstos sólo podría consistir tal vez en infundir un ideal a la fuerza material de aquéllos: así Grecia dominó idealmente a Roma, después de que ésta la hubo conquistado.

---

65. *Ibidem*, pp. 128-130. Data de publicació: 25 d'abril de 1900.

SENSACIONES DE OTOÑO (FRAGMENTS)⁶⁶

En aquest article, publicat la vigília de Tots Sants de l'any 1905, Joan Maragall parla dels efectes emotius del temps de tardor. Aquella influència tan gran en l'estat d'ànim del temps estacional en què es viu, i tan lligat, també, a les festes del calendari. No calen gaires comentaris més:

Éste es el tiempo propicio a aquel estado de ánimo deleitoso, de un deleite que parece enfermizo. Porque recuerdos que parecían definitivamente dormidos en nosotros despiertan perezosamente, como resucitando, y nos envuelven en sensaciones que creíamos muertas y que empiezan a acariciarnos de nuevo, y lentamente nos invaden y nos anegan en su crecida donde nuestra vida actual se hunde y desaparece. Miramos el presente con una desdénosa indiferencia, como si nada importara: nos dejamos vivir solamente, maquinalmente; pero todo nuestro interés, nuestro placer y nuestro dolor reside fuera, en una sobresensibilidad del pasado y del porvenir, en un mundo de vagos recuerdos y vagas esperanzas; lejano, y sin embargo muy cercano; remoto, y sin embargo más presente que el presente; de una realidad espiritual superior. Caminamos bordeando la videncia y la profecía como por un estrecho sendero entre dos abismos.

Descriu després sensacions concretes fruit d'aquest estat anímic i, entremig, li surt la frase gairebé definitiva:

Desvanécese el presente como un sueño, y cuanto nos rodea cobra una realidad anacrónica: volvemos a estar en un *entonces*, pero en un entonces que está en un siempre.

Continua després amb més situacions concretes o exemples derivats d'aquest estat, i expressa el seu poc interès per saber-ne la causa o l'explicació lògica. En canvi, manifesta la seguretat d'estar explicant experiències comunes, universals, i es plany que l'endarreriment en l'evolució espiritual dels homes impedeixi una comunicació i un intercanvi més grans d'aquestes experiències fondes, que són les realment importants.

---

66. *Ibidem*, pp. 289-291. Data de publicació: 31 d'octubre de 1905.

LA RÁFAGA (FRAGMENTS)⁶⁷

Escrit a final de febrer de 1906, aquest article enllaça molt directament amb el que porta per títol «Sensaciones de otoño», i també té relació evident amb un de poc abans, «Regreso», que no transcriuré aquí. Són aquelles sensacions, visions fugaces lligades al moment estacional. En aquest cas, parla de la barreja de record i premonició dels paisatges del camp de l'estiu enmig de l'hivern a ciutat. Després de parlar d'aquesta evocació del camp diu:

¿Quién no ha experimentado alguna vez la delicia de estas contradicciones aparentes?: que atravesamos una gran crisis, una profunda tribulación, todas nuestras fuerzas en tensión horrible, y la nave a punto de zozobrar; y de pronto, en una breve tregua impuesta como por una saturación de dolor, en un reposo que bien sabemos precario y momentáneo, he aquí un gran ensueño de color de rosa que nos asalta y que nos invade: he aquí músicas que suenan muy armoniosas en paisajes paradisíacos, poblados de figuras amadas por largo tiempo no vistas; he aquí la beatitud en nuestros labios sonrientes como si nunca más hubiera de contraerlos el dolor, y una deliciosa distensión de toda nuestra naturaleza, un goce de eternidad en el reposo de un fugaz momento. Volverá aún el dolor, tal vez más fuerte, la tribulación recobrará su imperio, y quién sabe si pereceremos en ella; pero el espíritu de vida inmortal que en nosotros llevamos ha cantado entre tanto su promesa de triunfar al fin más allá de todo.

Compara aquest procés amb aquelles notes alegres que, en una peça de Beethoven, poden aparèixer enmig d'un llarg fragment ombrívol. O amb l'aparició de Margarida a *Faust* enmig del sàbat de bruixes i bruixots, i evoca aquelles escenes del camp que van ser per a ell motiu de felicitat. Més endavant diu:

No sé si pienso en el campo que dejé o en el campo que me espera; no sé si es la ilusión del pasado o la del porvenir la que me procura esta beatitud en la contemplación; sólo sé que estoy en una hora de paz porque estoy muy fuera de mí o quizás porque estoy más profundamente dentro de mí que en otra hora alguna.

---

67. *Ibidem*, pp. 297-299. Article datat el 27 de febrer de 1906.

I més endavant:

[...] y es muy distinto referir las cosas a lo que viene o referirlas a lo que pasó. ¿No es ésta precisamente la diferencia entre la visión de la juventud y la de la vejez sobre unas mismas cosas? Pues en este punto alto de la rueda del año hay como una juventud que empieza para todos y para todo; y no es indiferente que una cosa, aún siendo la misma, suceda en el otoño o en la primavera.

Després d'un altre exemple concret continua:

No es lo mismo, no, que una cosa suceda en el otoño o en la primavera; porque todas las cosas tienen el espíritu de su tiempo y por el espíritu valen. No quiero decir que en la primavera todo sean alegrías ni que en el otoño todo sean tristezas; y hasta sé de temperamentos melancólicos o concentrados que, más obedientes que otros a la ley de los contrastes, sienten la alegría del invierno y ven con negro humor dilatarse los días y aclararse. Pero quiero decir que tristeza por tristeza y alegría por alegría, unas son las que vienen y otras son las que se van con las rosas.

Afegeix un altre exemple d'aquella premonició que arriba de cop, després d'explicar el moment peculiar del mes de febrer, «en lo alto de la rueda del año». I conclou:

Así ahora, en estos días de febrero, se sienten ya los aires del otro lado, y esto provoca la idealidad del verano, tan lejos todavía, y la visión momentánea del campo en la ciudad. Es la ráfaga del aire nuevo...

Sempre aquella vivència intensa de la temporalitat, del moment, que permet precisament de transcendir-lo.

PAPEL VIEJO (FRAGMENTS)⁶⁸

En aquest article, l'autor explica la seva experiència tot rellegint un periòdic d'anys enrere: els canvis en la percepció del temps, de la temporalitat, en un primer moment i després d'haver-lo llegit:

Hoy ha venido a mis manos un periódico viejo. Periódico viejo no es, para mí, un periódico antiguo, de época muy lejana, de cuando ni nosotros ni nuestros padres estábamos todavía en el mundo; un periódico antiguo así no da la sensación de la vejez, sino la sensación de la Historia y, por contraste, una sensación de vida, de juventud; aquél es otro mundo, otras gentes, y nosotros somos este mundo, estas gentes: es decir, el porvenir de aquel pasado, un porvenir viviente y, por tanto, una alegría, una juventud.

No; yo llamo periódico viejo al periódico de quince o veinte años atrás, de cuando yo era muy joven, y que me da de pronto la sensación de un día concreto de aquella primera juventud, y con ella la sensación de cómo todas aquellas cosas que todavía permanecen se han hecho viejas, y de cuán lejanas parecen aquellas que pasaron y que, sin embargo, fueron en nosotros tan presentes; ellas tan lejanas en el pasado, y nosotros, sus testigos, todavía somos, y somos los mismos; aquel día tan presente fue un día tan nuestro como el de hoy. —¿Es posible?— decidimos asustados. A éste llamo yo un periódico viejo.

I aleshores es dedica a comentar les notícies que hi apareixen, i troba tota mena d'esdeveniments oblidats, però que, d'alguna manera, s'han repetit amb variacions, fins a concloure:

Dejo el periódico viejo y me parece que acabo de leer el diario de hoy. Aquella sensación de tiempo que me sobrecogió al abrirlo se ha disipado; no sé si tengo quince años menos o si el diario tiene quince años más de su fecha; pero si me pongo a teorizar sobre las noticias, sobre los hechos, sobre los hombres que me han aparecido a través de aquellas páginas, estoy cierto de escribir un artículo de actualidad; y me admiro, con una especie de delicia, de lo poco que el fondo de las cosas y el mío propio han cambiado. ¿Estaremos ya viviendo la eternidad y será lo temporal apariencia?

---

68. *Ibidem*, pp. 299-301. Data de publicació: 6 de març de 1906.

REVISTA DE MAYO (FRAGMENTS)⁶⁹

L'autor escriu aquest article a final de maig de 1906, passant revista als grans esdeveniments: la festa obrera de l'1 de maig, la Solidaritat Catalana, el casament reial... En fa, com altres vegades, un balanç positiu, un cant al «fi de bé» de tot plegat. Diu, per exemple:

En vano os rebeláis a la generosa afirmación, hijos del encono, o reiréis de mi cándido optimismo, corazones fríos: la candidez y la generosidad son más fuertes que vuestra lógica y vuestro enojo, porque el mundo no es un arrebato ni un silogismo, sino una cosa simplemente buena en su principio y en su fin, suceda lo que suceda por el camino.

Aquella diversitat de celebracions seguides li fa exultar i creure que l'harmonia social és una cosa possible: el seu impenitent i vital optimisme troba, en aquest cas, la confirmació dels fets. I tot seguit la redacció s'interromp. En l'article publicat, la tipografia marca aquesta interrupció amb un seguit de punts, una pausa llarga. El text continua així:

Y en este mismo momento, como un sarcasmo, como una bofetada, resuena, por decirlo así, en mis oídos la bomba de Madrid.⁷⁰ Es como si en un instante alrededor mío todo se hubiera entenebrecido, como si mis ojos se hubieran cegado a la claridad en la que se deleitaban; y el mal, el odio, el crimen, se ha alzado ante ellos, negro aún en las tinieblas mismas, resplandeciendo su negrura, si así puedo expresarme, en mi espíritu conturbado.

Y continua un clam, una pregària per intentar entendre l'incomprensible, el mal deliberat i absurd, en el seu sentit de regressió, de retorn al caos. La seva idea de progrés espiritual més o menys paral·lel al progrés social, idea subjacent en molts dels seus escrits, trontolla des dels fonaments:

En algún modo yo puedo comprender el mal como arrancado del profundo misterio de la vida, como el caos en su dolor de alumbramiento, como la tiniebla pugnando por hacerse luz, como el paso de la fatalidad a la li-

---

69. *Ibidem*, pp. 740-742. Data de publicació: 3 de juny de 1906.

70. L'atemptat a la parella reial el dia del seu casament, que va causar una gran mortalitat.

bertad, como la pasión haciéndose razón. ¡Pero partir de una idea para volver al crimen incoherente, regresar de la libertad humana a la fatalidad de las catástrofes naturales, la luz sepultarse otra vez en las tinieblas, el mundo regresando al caos, el hombre dé un salto atrás, dejar delante a la fiera: esto es, Señor, lo que yo no entiendo, esto, lo que no entenderé nunca, esto lo que (hablo ya con el corazón) no quiero entender. Oraré por los muertos, oraré por los vivos, oraré más que por nadie por los incomprensibles matadores. Quiero volverme de cara a la luz.

ÉSTA ES MI FE (FRAGMENTS)⁷¹

Gairebé un any després de l'article «Revista de mayo», i després d'un parèntesi com a col·laborador del *Diario de Barcelona*, apareix l'article «Ésta es mi fe», que sembla una continuació d'aquell. Aquest article ha estat una de les *proves* que justificarien parlar de la crisi de 1907, de la suposada premonició d'una mort propera. Comença així:

Hoy he visto el semblante de Barcelona ligeramente aterrorizado. Como a una persona querida le hubiera dicho: —¿Qué tienes? ¡Estás pálida!

I continua parlant de la por, de la sospita, dels qui, amagats, amenacen amb fer mal perquè sí. Hi ha, probablement, una transposició d'humors, d'estats d'ànim que avui en diríem depressius. Compara l'estat de la ciutat amb el d'aquelles persones que pateixen pels pensaments hipocondríacs, per la por que puguin tenir algun mal inguarible. Però canvia el to:

Sin embargo una ciudad es otra cosa... ¡Una ciudad! Si de esta cuartilla que ahora empiezo a escribir a la que concluí con el párrafo anterior han pasado veinticuatro horas, mis palabras, siendo sinceras, sonarán muy diferentes de las de ayer. La hermosa facultad de olvidar tiene, en los seres colectivos, una fuerza portentosa, y de ahí su perpetua juventud. Porque la juventud consiste no sólo en mirar al porvenir, sino también, y tal vez principalmente, en no tener pasado. Y hoy, al salir a la calle, me ha parecido que ya nadie se acordaba de ayer; y en vista de ello yo también lo he olvidado.

I una mica més endavant:

Esta mutua inspiración de confianza, esta propagación de una alegría entre tristes... (¿de dónde sale?), esta victoria espiritual, este sol en la calle... esto es lo que hace la ciudad. Esto es la ciudad: a pesar de la herida de ayer y de la herida de mañana; a pesar de los que se van, y a pesar de los que quedan para mal. Todo está en que quede el principio ciudad —¿me entendéis?—, el principio de confianza, el principio amor, el principio calle, alegría, victoria... Y también en que, tras un día tétrico, haga un buen sol. Con todo esto se vence. Y contra el espíritu no hay bombas.

---

71. *Ibidem*, pp. 742-744. Data de publicació: 11 de febrer de 1907.

I acaba:

Y ahora me diréis si no hice bien en lanzarme a la calle esta mañana dejando mi escrito a medias. Ved cómo ahora se me ha vuelto a un término bueno. ¡Ah! siempre deberíamos hacer así con las cosas tristes: no darlas por terminadas hasta que se volvieran a su natural fin de bien por ellas mismas: es decir, por nosotros, que las hacemos cuales somos. Y que somos a un fin de bien, el corazón nos lo dice. ¡Al menos ésta es mi fe!...

CARTA AL BISBE JOSEP TORRAS I BAGES
DEL 22 D'ABRIL DE 1908⁷²

Estimat Sr. Bisbe: la seva carta que acabo de rebre em deixa tot confós i avergonyit; perquè havent jo deixat passar (encara que no per falta d'afecte sinó per atordiment i indolència) tantes i tan bones ocasions que se m'han ofert de saludar-lo amb el tribut d'unes quantes lletres, Sa Il·lma., en compte de mostrar-se-me'n enutjat o castigar-me amb son silenci, em fa ric present amb aquesta carta de Pasqua tota plena de la sagrada alegria de la Resurrecció. Oh! no cregui que jo la senti menys que la de Nadal aquesta festa: la de Nadal em sembla l'alegria de l'esperança, mes la d'aquesta Pasqua l'alegria de l'eterna Consolació: aquesta té una altra majestat perquè ha passat pel Dolor. Cregui que les sento en el bell fons aquestes paraules que em diu: «Sens la Resurrecció ja seríem morts en vida», perquè tinc un horror molt gran a tota idea de no-ésser. Aixís aquestes paraules Sa Il·lma. i tota la seva carta em faran inoblidable la Pasqua d'aquest any.

---

72. Joan MARAGALL, *Obres completes*, vol. 1, op. cit., pp. 1.155-1.156.

ELOGIO DEL VIVIR (FRAGMENTS)⁷³

Escrit el 1910, publicat el mes d'octubre a *La Lectura* de Madrid, en castellà, és conegut per un fragment que s'acostuma a citar en català: «Estima el teu ofici, la teva vocació, la teva estrella, allò pel qual serveixes, allò en el qual et sents un entre els homes.» Però el text sencer és molt més que això, i en determinats moments agafa aquell to d'urgència, de clam, de crit per desvetllar els seus contemporanis, característic dels escrits d'aquests anys. En reproduïrem el primer paràgraf i un fragment extens:

Vivir es aquel impulso de ser, que en lo que ya es se resuelve en esfuerzo por ser más. Allí donde cesa aquel impulso o acaba este esfuerzo, allí cesa la vida y acaba el ser vivo aunque continúe la apariencia por automatismo. Porque el esfuerzo de vida se crea su ritmo, y éste, cuando ya no encuentra el obstáculo que lo reguló, o habiendo cesado el impulso y el esfuerzo que lo crearon para vencerlo, persiste automáticamente y ya sin alma, dándonos la exterioridad de la vida, y haciéndonos tomar por vivas cosas que en realidad hace mucho que murieron.

Parla de la necessitat de mantenir «el impulso vivo originario» i de no perdre's en les exterioritats que se'ns tornen automàtiques, mortes. Parla d'aquell perill generalitzat, ahir i encara més avui, potser, de caure en l'acídia, la peresa, o, en el sentit més profund que li donaven els Pares del Desert, d'absència de preocupació per la salvació («acedía», en castellà), tot i que no ho digui amb aquestes paraules:

[...] yo querría que procediésemos desde adentro. Dejad la paz aparente en la superficie; dejad en paz la ley y el Estado, y la definición, y el sistema. Pero hurgad en vosotros mismos; no descanséis, no ceséis de buscar a Dios en vosotros, cada cual por su camino; haceos hombres en verdad, reconstrúyase cada cual a si mismo según la luz que le ha sido dada, y no se ocupe para nada —o sólo para lo más preciso del entretanto— de la ley, ni del rey, ni de la convención social, ni del sistema. O mejor, cuídese de buscar en sí el fundamento vivo de todas estas cosas muertas, aquel impulso que las engendró, el ritmo creador de que proceden. Y sólo cuando las hayáis encontrado en vosotros tales cuales son en vosotros, en hombres vivos, ten-

---

73. Joan MARAGALL, *Obras completas*, vol. II, op. cit., pp. 67-71. Publicat l'octubre de 1910.

dréis derecho de despreciarlas tales cuales aparecen: y entonces os aseguro que bastará vuestro desprecio para que estas apariencias caigan en ruinas y no estorben más el natural impulso de la vida.

Pero queremos arreglar la humanidad de fuera adentro, y no es éste el camino; queremos proceder de lo general a lo particular, y sólo en el particular está lo vivo: leyes, y más leyes, y métodos universales, y repúblicas, y monarquías, y socialismos, y panaceas, y cada cosa que se inventa para todos no ajusta a la vida de uno solo, a la vida de cada uno, que es la única vida, porque *el hombre* no existe: sólo existen Juan, Pedro, Diego: con su espíritu individual cada uno; lo demás es sombra. Y estáis haciendo de la vida un imperio de las sombras.

Así creéis pasadas muchas cosas que están aún por venir; agotadas las que aún están por probar. ¿Creéis que la sociedad cristiana ha existido alguna vez en verdad? ¿En cuántos hombres habéis encontrado el Cristo vivo? Y ya queréis proclamar su bancarrota, ¡pedantes! ¡necios! Abrió a vuestros ojos el horizonte infinito del amor y a vuestros pies un camino de perfección con que agotar la fuerza de los siglos; y aún no habéis empezado a amar, aún ni sabéis lo que es amaros los unos a los otros como Él os amó (y en esto dijo que seríais conocidos como suyos), aún os estáis mordiendo como fieras allí mismo donde Él os encontrara; y ciegos como topos, pesados como mármoles, le pedís un más allá y un nuevo camino que andar. Abrid los ojos una sola vez, ¡es el Dios vivo! ¡es el Hombre! Éste sí que es el Hombre, que quiere ser un hombre en Juan, en Pedro y en Diego. Andad un solo paso por su camino; sed vivos como Él, no autómatas como sois de su Iglesia, de su Estado, de su familia, de su pureza, de su perfección, de su amor, de sus sacramentos, de los que no habéis visto aún más que la sombra. Aún no habéis empezado a vivir, os digo. Renegáis del Hijo porque aún no conocéis al Padre en cuyo nombre os habló. Meneáis la cabeza y pedís otra cosa. Estáis muertos.

Y, sin embargo, la luz está dentro de nosotros, el aliento para avivarla en nuestro pecho, y la fuerza para el camino en nuestros pies. Soplad hacia adentro, ¡andad! ¿Creéis en buena fe que si vivierais según el Evangelio —es decir, *si vivierais*— necesitaríais otra cosa alguna, necesitaríais ninguna de esas sombras, de esos moldes, de esos automatismos en que os movéis y en que os sentís tan mal? Probadlo. ¿Lo habéis probado alguna vez? ¿Cuándo? ¿Dónde? Decidme dónde haya existido una sociedad verdaderamente cristiana. Yo no lo sé. Yo sé de algunos hombres dispersos que han vivido en Cristo, y sé de instituciones originadas en su espíritu; pero de que haya existido una sociedad verdaderamente cristiana, de hombres vivos en Cristo, y que haya

permanecido, yo no lo sé. Por esto creo que la historia verdadera de la humanidad está aún por empezar. Y que este mundo en que vivimos —o creemos vivir— de Estados y leyes, y monarquías, y repúblicas, y socialismos, y negocios, y clases... este mundo yo creo que no es más que una prehistoria de la humanidad: que todavía hemos de empezar a vivir —lo que se puede llamar vivir— y que la vida está todavía oculta en cada uno de nosotros; y que en cada uno de nosotros está todavía el Hijo de Dios predicando su Evangelio, esforzándose en avivar la chispa de la luz eterna de la que cada hombre es un sagrario, para incendiar con ella la naturaleza humana, para incendiar el mundo en la vida que guarda dentro, y consumir así la creación de la tierra.

Pues ayúdale en esto; ayúdaos, pues que sois vosotros mismos; y podréis despreciar todo lo demás. Salvándoos a vosotros mismos y a cuantos os tocan por la carne, por la sangre, por el conocimiento personal, vivo, el mundo está salvado. Porque la Humanidad es una cadena y no hay eslabón sin eslabón. Procure cada uno mantenerse vivo y mantener a los que le tocan; avivaos mutuamente, y veréis la vida correr como por un reguero de pólvora; porque todos tenemos la pasta de este fuego; pero empezad por la chispa interior. Vivid, sólo se os pide esto, después haced lo que queráis.

Pero ¿qué quiere decir vivir?, preguntáis. Vivir es desear más, siempre más: desear, no por apetito, sino por ilusión. La ilusión, ésta es la señal de vida; amar, esto es la vida. Amar hasta el punto de poder darse por lo amado. Poder olvidarse a sí mismo, esto es ser uno mismo; poder morir por algo, esto es vivir. El que sólo piensa en sí no es nadie, está vacío; el que no es capaz de sentir el gusto de morir, es que ya está muerto. Sólo el que puede sentirlo, el que puede olvidarse a sí mismo, el que puede darse, el que ama, en una palabra, está vivo. Y entonces no tiene sino que echar a andar. *Ama, y haz lo que quieras.*

Amar es, pues, la causa, la seña y la justificación de la vida. Amarlo todo de Dios abajo. Es decir, aquí no hay abajo ni arriba: amarlo todo. Amarlo todo menos lo que es pereza de amar, esto es, el caos. Porque en el fondo de vuestro desamor, y de vuestro automatismo que todo lo lleva a mal llevar, no hay más que pereza. Sacudidla, pues; esforzaos; nada más que esto, y habréis justificado vuestra vida; reformándoos vosotros mismos solamente, ya habréis reformado al mundo.

I continua fustigant contra l'automatisme i les abstraccions, i predicant l'amor a l'amor:

Decís que amáis a todos los hombres cuando tal vez no sabéis amar a uno; con sólo cada uno amar bien a uno, todos quedarían bien amados, y el amor mejor servido.

Més endavant parla de l'amor a la pròpia terra. I després ve el fragment més conegut:

Ama tu oficio, tu vocación, tu estrella, aquello para que sirves, aquello en que realmente eres uno entre los hombres. Esfuérzate en tu quehacer como si de cada detalle que piensas, de cada palabra que dices, de cada pieza que pones, de cada golpe de tu martillo, dependiera la salvación de la Humanidad. Porque depende, créelo. Si olvidado de ti mismo haces cuanto puedes en tu trabajo, haces más que un emperador rigiendo automáticamente sus Estados; haces más que el que inventa teorías universales para satisfacer sólo su vanidad, haces más que el político, que el agitador, que el que gobierna. Puedes desdeñar todo esto y el arreglo del mundo. El mundo se arreglaría bien él solo, con sólo hacer cada uno todo su deber con amor, en su casa.

I parla de viure encara que només fos un instant:

Ámalo tú, al menos, este momento que pasa... que no pasa, créeme, porque estamos sellados en eternidad, y todo nos es actual; y en este que tu llamas momento está todo tu pasado y todo tu porvenir. Amando, pues, el momento, vives eternamente. Nada es despreciable sino los fantasmas del caos. Pero todo lo que pasando por delante de ti, vive en ti —el sol, la lluvia, la noche, el niño que pasa cantando por tu calle, el perro que duerme, el polvo que vuela— todo es para ser eterno, todo es para ser amado. Todo. El ínfimo cuidado de tu persona.

LOS VIVOS Y LOS MUERTOS (FRAGMENTS)⁷⁴

«Los vivos y los muertos», «Carta a una señora» i «La Panacea» són, per aquest ordre, pràcticament els últims articles que va publicar Joan Maragall al *Diario de Barcelona*, on havia tornat a col·laborar. Han quedat com formant part dels *novíssima verba*, d'un testament on la reflexió arriba fins al fons dels grans temes maragallians, vorejant uns abismes per a la intuïció dels quals cal estar ben predisposat a l'hora de llegir-los. I, de fet, només fan que continuar la línia del seu pensament, a vegades contradictori, que ja hem vist en els altres textos. Veiem, primer, el que va escriure amb motiu del Dia de Difunts de 1911. Hauríem de recordar aquelles «Sensaciones de otoño», o un altre que no hem citat, anterior: «Poesía de noviembre». Després de parlar de la commemoració anual dels difunts diu:

Esto de la muerte —como todo lo de más universal valor, como el nacer, como el amor, como la primavera y el día— siempre nos viene un poco de nuevo.

I després de descriure els efectes de la mort en l'home en general i les reaccions possibles dels qui resten aquí, i després del que podem imaginar per la fe sobre el més enllà i els qui ja han traspassat, continua:

A veces —¿no es verdad?— nos parece estar hablando con los muertos. ¿Con los muertos? No. Con los vivos en otra naturaleza. En otra naturaleza según la cual, y por comparación, los muertos debemos ser nosotros. Tal vez son ellos los que más se afanan en sacudirnos para despertarnos a la luz de su nuevo día, y se desesperan del profundo sueño de nuestra naturaleza, y se dicen entre sí de nosotros: «¡Ved qué muertos están todavía!» Y nosotros los oímos como una persona profundamente dormida oye vagamente que la llaman en su sueño y le dicen algo que no acaba de entender, y lo que oye se le confunde con las imágenes del sueño del que no puede acabar de despertar.

I més endavant:

Y, sin embargo, tal vez nuestro error está en considerar la otra vida como cosa demasiado distinta y apartada. Algo de nuestra humanidad ha-

---

74. *Ibidem*, pp. 762-764. Data de publicació: 1 de setembre de 1911.

brá aún en ella; ¿no os lo dice el corazón? Y eternidad hay en todas, y nuestra fe no es tan ciega como exasperadamente la pintamos. Momentos de eternidad sentimos ya en nosotros mismos. Ante la Naturaleza, ante los grandes afectos humanos, ante Dios directamente en la oración, tenemos momentos de luz, de exaltación, de alegría, con una gran paz al mismo tiempo, en que todo lo de este mundo nos es igual; es el puro goce del ser de cualquier modo, es la vida eterna.

Pues no busquéis más: esto es lo que os espera, un poco más claro tal vez, si lo habéis merecido, al otro lado del muro, y en ello todos vuestros muertos. Y si os ejercitáis bien en esto ya del lado de acá, si tales momentos de eternidad se multiplican y dilatan tanto en vuestra vida actual que ya lo demás de ella sea lo de menos, el muro que nos rodea se irá adelgazando, adelgazando, y sutilizándose y dejándose penetrar hasta que vacile y caiga.

Mors stupebit. La muerte quedará estupefacta, pero enseguida huirá deslumbrada por los rayos del nuevo día que inundará de luz nuestra región, y ya todo será uno entonces. Entonces no habrá otros muertos que aquellos de quienes queremos hablar cuando decimos de Dios que en el último día «desde allí ha de venir a juzgar a los vivos y a los muertos». ¡Ni de éstos haya!, ¡pierda tal palabra, Señor, todo sentido!

CARTA A UNA SEÑORA (FRAGMENTS)⁷⁵

S'adreça, tot polemitzant, a una senyora que li ha retret suposadament un excessiu espiritualisme místic, per una banda, o, per contra, un excessiu acontentament amb aquest món, i això la senyora ho fa des d'una pretesa recta creença cristiana. I ell li respon que aquesta actitud, la que es desprèn d'aquest retret, li sembla precisament «pagana», en el sentit de no-cristiana. I ho argumenta així:

[...] sino que aquel estado [l'estat d'esperit de la senyora], tal como yo lo veo, me parece muy general, me parece constituir casi el problema moral-religioso de nuestras sociedades cristianas; el del monstruoso divorcio entre el espíritu religioso y el sentido moral.

Més endavant continua:

Digo, pues, que este modo poco cristiano de tomar la vida sólo por sus extremos, el del interés puramente terrenal o el del interés puramente eterno, yo creo que proviene de que no se nos ha explicado bien, o no se nos ha explicado de un modo bastante continuado y comprensible a todos, esa contraposición entre Dios y el mundo, que partiendo de los Libros Sagrados nos ha llegado a través de tantos escritos religiosos y de la oratoria eclesiástica y de una especie de tradición cristiana popular.

Tal como ha llegado a nosotros, tal como está, al menos, en la comprensión de la multitud cristiana, esta contraposición entre Dios y el mundo induce a muchos hombres y a muchas mujeres a creer necesaria cierta opción entre la vida religiosa y la vida mundana; o si no, y es lo más general, entre los que queremos de todos modos ser llamados cristianos, en una alternación entre una y otra; de tal manera que en los momentos en que creemos estar con Dios nos parece estar fuera del mundo, y cuando forzosamente volvemos a éste no nos traemos nada de nuestro estar con Dios.

I continua parlant d'aquesta contraposició amb exemples concrets per concloure:

---

75. *Ibidem*, pp. 764-766. Data de publicació: 9 de novembre de 1911.

[...] y en todo puede Dios estar, en todo lo del mundo; de modo que el mundo enemigo suyo no es sino aquella parte precisamente de la que nosotros le echamos; que si en todas le admitiéramos, no habría mundo enemigo de Dios. Esta contraposición no está sino en la torpeza de nuestra carne: si nosotros fuéramos bien diligentes, no existiría.

Anhela tant aquesta «divinització» o redempció del món, la confluència del terrenal i l'etern —anhel que no devia ser sinó el fruit de la intuïció de l'autèntica vida espiritual que estava experimentant ell mateix—, que arribava a dir:

Y todo lo demás, sin esto, a mí me parece paganismo, o una actitud violenta de defensa por adhesión superficial a la fe y a sus prácticas.

Así me he esforzado en persuadir a usted, señora, de que cuando digo que la vida es hermosa no debe usted tomarme por un epicúreo; y de que cuando digo de orientarla hacia su más allá, no debe tomarme usted por un asceta; y de que cuando digo que todo es uno, tampoco debe tomarme por un panteísta. Porque yo sólo quiero ser cristiano; y como conozco que me falta mucho para ello, me esfuerzo en vivir cuanto puedo en Cristo; y como siento la solidaridad de las almas y me parece ver muchas dormidas, quisiera despertar alguna.

LA PANACEA (FRAGMENTS)⁷⁶

Es tracta d'una continuació o una conseqüència de l'article anterior. És la defensa a ultrança de la unitat indestriable entre cos i ànima. Però sempre cal recordar que parla aquell que ha pogut mantenir-se en un pla d'elevació que ens permet d'imaginar, en el seu cas, una vida espiritual intensa:

Esta distinción que solemos hacer tan terminante entre el cuerpo y el alma es hija de la soberbia de nuestra razón, que todo quiere reducirlo a sus pobres mecanismos y considerarlo dentro de las categorías bien deslindadas que le son precisas y a las que, sin embargo, escapa la vida en la inmensa riqueza de aquel misterio que es la mayor y la mejor parte de ella; y aquel pecado de soberbia nos lleva a tratarla tan mal que padece mucho.

Després dels exemples concrets, afirma:

Yo creo que mientras vivimos en nuestra vida actual el cuerpo y el alma forman una unidad que no se puede desconocer sin grave daño: llamemos a esta unidad cuerpo animado o alma encarnada, lo mismo da, con tal de que no la rompamos queriendo considerar cada cosa por su lado.

I parla dels beneficis del fet d'atendre bé les dues parts:

Lo mismo digo de cuando se promueve en nosotros un gran bien espiritual, que si entonces sabemos incorporarlo a nuestra unidad: es decir, que si sabemos orar con los nervios y con los músculos y con la sangre, todo esto que llamamos cuerpo queda igualmente mejorado. Y si con un tal baño espiritual no queda nuestra piel materialmente lavada y resplandeciente, es sólo por una limitación que nuestra naturaleza impone a la energía de aquella conciencia e intención de unidad, no porque la trayectoria se detenga por sí sola ni diverja un punto de su rectitud: que allí iría a parar si la naturaleza lo consintiera. Por no consentirlo perece a veces en la demanda; y entonces, no lo dudéis, la línea continúa más allá, aunque no sepamos cómo la perfecta unidad logra entonces toda su eficacia.

Pero ya sólo en lo que nuestra naturaleza consiente el logro es mucho y la unidad bastante manifiesta. Bien sabéis de cómo un enfermo se ha mejo-

---

76. *Ibidem*, pp. 766-768. Data de publicació: 16 de novembre de 1911.

rado con sólo haberse trasladado del lugar donde enfermó a su casa; o por la simple presencia de una persona muy querida, o por una noticia buena. Pues yo creo que el beneficio promovido por estos hechos exteriores puede lograrse igualmente, y mucho más, con un acto interior, con un esfuerzo de conciencia de nuestra unidad personal, con una invocación a aquella cosa invulnerable, pacífica, eterna, que sentimos latir en el fondo de nuestra naturaleza, a aquello que es nuestra casa de eternidad, que es un infinito de amistad siempre presente, que es una buena noticia que nos está llegando si constantemente la escuchamos; es aquel sentirse seguro en la mano de Dios, sano o enfermo, en dolor o en descanso, muerto o vivo; aquella paz indestructible que no hay dolor, ni enfermedad, ni muerte, que pueda turbar; aquella cosa buena que nadie, nadie, ninguna criatura de Dios puede dejar de sentir si bien se atiende a sí mismo, porque está en la masa de lo que hemos sido hechos. Y aquella cosa, entonces, no hay sino avivarla con la conciencia de ella, no hay sino como acurrucarse uno y meterse todo en ella, para sentir cómo nos abriga y nos modela y nos vuelve a hacer en ella de modo que sentimos la vida afluir otra vez, y, poco a poco, subir como una marea, invadiendo, difundiéndose por nuestros miembros hasta reintegrarnos en la sanidad y el vigor de todos ellos. Y si entonces nuestra naturaleza no consiente tanto, es igual, el beneficio no se pierde, estamos seguros de encontrarlo en otra parte. Pero en este «es igual», en el anticipado goce de este beneficio, en esta seguridad de «la otra parte» está la mayor eficacia para conservarnos en ésta. En tal indiferencia está la mayor posibilidad, porque cuanto más todo nos es uno, más fácil colocación hallamos en cualquier cosa. Cuanto más, reconociéndome en mí mismo, digo: «Ya estoy muerto», más vida siento en mí, porque entonces en el fondo de mi conciencia conozco que, del todo muerto, nunca podré estarlo; que ante la sola potencia de eternidad que se deja sentir en nosotros, con ser nuestra medida tan pequeña todavía para ella, la muerte es ya, sin embargo, una palabra vana.

I després de blasmar tant l'excessiva mortificació del cos com el seu contrari, acaba dient:

Tratad de usar el cuerpo como alma y el alma como cuerpo y estaréis en algo de la unidad de su naturaleza y en su trabajo más propio, y por tanto en la única salud y belleza de toda ella.

QUADERNS

ISBN 978-84-9846-223-4

9 788498 462234

fjm

**FUNDACIÓ
JOAN
MARAGALL**

CRISTIANISME I
CULTURA

Editorial Claret

